

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Astronomische Drucke, Varia - Cod. Gengenbach 3

Hyginus, Gaius Iulius

[Tübingen], [1531-1535]

Guilelmus aus Conches, Philosophicarum et astronomicarum institutionum
... libri tres, Basel 1531 (VD 16, G 4078)

[urn:nbn:de:bsz:31-64828](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-64828)

PHILOSOPHI
CARVM ET ASTRONOMI

CARVM INSTITVTIONVM, GVILIELMI
HIRSAVGIENSIS OLIM ABBATIS,
LIBRI TRES.

Opus uetus at nunc primum euulga-
tum & typis commissum.

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PE
TRVS, MENSE AVGVSTO, ANNO
M. D. XXXI.

GVIL. HIR S. PHILOSOPHI.

Quamuis uero sanguinea cōplexio habilis sit ad doctrinā, q̄a in omnibus tēperata, tamē in omni aliquis cū labore p̄fectus esse potest, q̄a labor improbus omnia uincit. Principio uero doctrinæ adoleſcētia cōueniens est, ut ait Plato, Aetas hominū similis est ceræ, quæ si nimis mollis sit, figurā recipit, sed nō retinet. Si nimis dura, nec recipit, nec retinet. Si mediocris, & recipit, et retinet. Similr nec nimis tenera, nec nimis dura ætas conueniens est doctrinæ. Terminus doctrinæ est m̄ors, unde quidā sapiens cū ab eo quæreret ubi est terminus discendi: Dixit ubi & uitæ. Quidam uero philosophus cū nonagenarius moreret, inquisitus à quodā discipulo suo, si de morte doleret, ait, sic. Quo intergāte, quare? Respondit, quia nunc incipiebam discere.

ORDO uero discendi est, ut q̄a p̄ eloquentiā fit omnis doctrina, prius instruamur in eloq̄ntia, cuius tres sunt ptes: Recte scribere, & recte pnūciare, qd̄ cōfert grāmatica, pbare id qd̄ probandū est, qd̄ docet dialectica. Idem exornare, quod docet rethorica. Quibus instructi & ut armis muniti, ad studiū philosophiæ debemus accedere. Cuius hic ordo est, ut prius in q̄dru uio, & in ipso principio in arithmetica, scd̄o in musica, tertio in geometria, quarto in astronomia. Deinde in diuina pagina, quippe, cū per cognitionē creaturæ, ad cognitionem creatoris perueniatur.

Sanguinea com.
plexio

Labor improbus
oia uincit

Aetas uere similis

Doctrinae termini

Eloquentia p̄uo
est tradenot.

CA ALIQVOT LOCA

Que a³iones corporis, que anima dicenda

Sed dicit quis, Quomodo discernā, quæ actiones in homine debeant iudicari animæ q̄ corpis, Dicimus illæ actiones q̄ cōmunes sunt hominī cū bruto animalī uel corporibus uita carentibus, & si anima illas operet, nō debent tamē animæ dici, sed corporis. Quæ uero in ueniunt in homine, & in nullo alio corpe esse possunt, animæ sūt: discernere ergo & intelligere est animæ, sentire uero & similia corporis. Sed dicit, si animæ actiones nō sunt, neq; dici debēt uicia animæ uel uirtutes, quare ppter illa damna anima uel remunerat. Respō sio, & si illius actiōes non sunt, eius tamen esse possunt, uicia uel uirtutes. Cū etiā ob hoc sit data anima hominī, ut illicitos motu corpis corrigat q̄ ignorācia eius, uel negligentia cōtingunt, Sicut ergo si discipulus uel seruus negligentia magistri uel domini peccet, magister uel dominus extra culpā nō est, sic nec anima, & si illius actiones nō sunt. Cū igit̄ homo ex anima & corpe constet, quærit̄ an sit apposita, an cōcreata, an commixta, an coniuncta. Vno quippe istorū quatuor modorū insunt omnia, qui sunt in alicuius cōpositione. Apposita non est q̄a tunc anima extra corpus esset, nec illud æqualiter moueret. Omne em̄ appositū, extra idem cui est appositū & maiores uirtutes habet in pximo, ut ignis appositus alicui. Concreata non, quia concreatū est id qd̄ ex sua substantia transit in alicuius substantiā, ut p̄ ebullitionem

Corporis actio- nes

Anima opera- tiones.

Quare homi- ni data anima

simile

Concreatum quid

a 3 litionem

GVIL. HIRSPHILOSOPHI

Aia, spiritus

*Aia corpori con-
iuncta*

*Aia ca. solus
creator.*
Platonis sra

*An prius aia
quam corpus.*

*Aia non an
corpus.*

litionem aquæ in salem. Cum ergo anima nō transeat
in corporis substantiā, sed semper est spiritus, conrea-
ta illi non est. Commixta illi non est, nullū enim cōmi-
xtorū esse suum retinet, sed ex duobus unum fit, ut ex ar-
gento & auro electrum. Cum autem utriūq; suum esse
retineat, non sunt commixta corpus, & aia. Coniūcta
ergo sunt, sed ita, quod tota anima in partibus est cor-
poris, esse suū retinens tota, & integra. Hic subicietur,
Si in omī parte corporis est tota & integra, abscisa una
parte corporis, est ablata anima tota à corpe. Dicim⁹
animā non esse in aliqua parte corporis nisi dum est cō-
iuncta corpori idoneo uitæ. Separata igitur parte cor-
poris, remanet anima in alijs partibus tota, in quibus
ante erat. Itē quærit̃ an anima & corpus, sint ex eodē, an
ex alio. Respōdeo, nullā illius esse animæ causam, præ-
ter solum creatorē, qui omnibus dat esse. Vnde Plato
omnium philosophorū doctissimus, dicit deum creato-
rem, stellis & spiritibus à se creatis curam formandī ho-
minis inieciisse, ipsum uero animam fecisse, quia mini-
sterio spiritūū, & effectū stellarū, corpora humana ex-
istunt & crescūt, sed sola uoluntate creatoris, anima ex-
istit. Item quærit̃ an anima ante existat quā corpus,
& quādo illi coniūgit̃. Dicimus illā non ante existere qd̃
probari potest ratione, & autoritate. Si em̃ ante esset,
uel in miseria uel in beatitudine esset, nullo præcedēte
merito

CA ALIQVOT LOCA.

merito. Augu. etiam dicit quod cotidie deus nouas animas creat. Tempus uero coniunctionis illius cum corpore, a nullo diffinitur. Nobis uidetur post operationem informatiuam, & concauatiuam uirtutis. Tunc enim naturalis uirtus potest per membra discurrere, sine qua uita non potest esse, nec anima in corpore

Augustinus
Tempus coniunctio

Virtutes anime.

Huius anime diuersae sunt potentiae, intelligentia, ratio, memoria. Et est intelligentia, uis anime, qua percipit homo incorporalia cum certa ratione quare ita fit. Ratio uero est uis anime, qua percipit homo, quid sint res, in quo conueniant cum alijs, in quo differant. Memoria est qua firmem retinet homo antecognita.

Aliae uirtutes
Intelligentia
Ratio
Memoria

ificat
ncrea/
comi/
t ex ar
n esse
iucta
t cor/
etur,
una
im 9
t co/
e cor/
ibus
e, an
ora/
lato
eato
ho/
nini/
a ex
a ex
ous,
e qd
ter,
ete
ito

CA ALIQUOT 183A

mirito Anu...
mascet...
re a nullo...
At...
legit...
poc...
V...
V...
H...
da...
te...
qu...
Mc...

68

G V I L L I E L M I
H I R S A V G . P H I L O S O P H I C A
R V M E T A S T R O N O M I C A
R V M I N S T I T V T I O N V M
L I B E R P R I M V S .

QUOD, ut ait Tullius in prologo Re-
thoriorum, eloquentia sine sapientia no-
cet, sapientia uero sine eloquentia, & si pa-
rum, tamē aliquid; cum eloquentia aut ma-
ximē prodest. Errāt nōnulli, qui postposita proficiēte,
& non nocente, adhærent nocenti & non proficienti. Id
nanq; agere est Mercurij & Philologiæ tanta cura uir-
tutis & Apollinis quæsitum, omni conuentu deorū ap-
probatum, soluere. Idem est gladium semper acuerē,
sed nūquā in præliopercurtere. Multos tamē nomē
magistri sibi usurpātes, nō solū hoc agentes, sed & alijs
sic agendum esse iurantes, cognoscimus. Nihil quippe
de philosophia scientes, aliquid se nescire erubescētes,
suæ imperitiæ solatiū quærentes, ea quæ nesciunt, nul-
lius utilitatis esse minus cautis prædicāt. Sed quia ut
ait Terentius, Quid mirum, si mulier meretrix impu-
denter loquit. Impudentia illorū postposita, de philoso-
phia aliquid dicere pposuimus, ut diligentibus ipsam,
pro posse nostro proficiamus, non diligentes uero ad di-
ligentiam excitemus, Incipientes igitur à prima causa
A rerum

*Eloquentie cū
sapientia com-
paratio.*

*Magistri sine
ignarij.*

Terentius.

CA. ALIQUOT LIBRA

merito. Anni nam dicitur de col. etiam non
miseret. I. capite utroque. et alius
re a nullo dicitur. N. h. etiam non
I. etiam de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam

Hic est de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam
I. etiam de consensu. etiam

C
H
xix
&
n
tu
pr
lec
m
fu
de
fu
li
a
de
ph
pr
lig

68

G V I L L I E L M I
H I R S A V G . P H I L O S O P H I C A
R V M E T A S T R O N O M I C A
R V M I N S T I T V T I O N V M
L I B E R P R I M V S .

QVOD, ut ait Tullius in prologo Re-
thororum, eloquentia sine sapientia no-
cet, sapientia uero sine eloquentia, & si pa-
rum, tamē aliquid: cum eloquentia aut ma-
ximē prodest. Errāt nōnulli, qui postposita proficiēte,
& non nocente, adhærent nocenti & non proficienti. Id
nanq; agere est Mercurij & Philologiæ tanta cura uir-
tutis & Apollinis quæsitum, omni conuentu deorū ap-
probatum, soluere. Idem est gladium semper acuere,
sed nūquā in præliopercurtere. Multos tamē nomē
magistri sibi usurpātes, nō solū hoc agentes, sed & alijs
sic agendum esse iurantes, cognoscimus. Nihil quippe
de philosophia scientes, aliquid se nescire erubescētes,
suæ imperitiæ solatiū quærentes, ea quæ nesciunt, nul-
lius utilitatis esse minus cautis prædicāt. Sed quia ut
ait Terentius. Quid mirum, si mulier meretrix impu-
denter loquitur. Impudentia illorū postposita, de philoso-
phia aliquid dicere pposuimus, ut diligentibus ipsam,
pro posse nostro proficiamus, non diligentes uero ad di-
ligentiam excitemus. Incipientes igitur à prima causa
A rerum

*Eloquentiæ cū
sapientia com-
paratio.*

*Magistri Philo-
logiæ*

Terentius.

GVIL. HIR. S. PHILOSO. ET

rerum, usq; ad hominem continuabimus tractatū. De ipso homine multa dicētes, illud ante principiū dictionis petentes, ut si aliquid in hoc opere imperfectū inueniatur, humanæ imperfectioni deputet: nec ideo quod in eo utile erit uituperet. Nec em̄ ppter unū malè dictū bona sunt uitupanda: sicut nec ppter unū bene dictū, sunt mala laudāda. Quādoq; em̄ uigilat Therfitēs & dormitat Vlyxes. Et longo fās est opī subrepe somnū. De philosophiā igitur tractantes, quid sit philosophiā dicamus.

Horatius.

Quid sit Philosophia.

Philosophia

Sensus

Quæ sunt & non uident.

Quid sit aliqd perfectè cognoscere.

Deus in hac uita perfectè nō cognoscit.

PHILOSOPHIA est eorū quæ sunt & uident, & eorū quæ sunt, & non uident, certa comprehensio. Sunt, & esse non uident incorporalia. Sensus enim extra subiectā materiam nihil potest. Sūt & esse uident corporalia, seu diuinū, seu caducū habent corpus. Corporalia nanq; subiacent sensui. Cum igitur in cognitione utrorumq; posita sit philosophia, & de utrisq; differamus, inchoantes ab eis quæ sunt, & nō uident, sunt autē hæc: creator, anima mundi, demones, animæ hominū. Sed quoniā creator omnibus prior est, omnia enim ab ipso habēt existere, & ipse à nullo, ab ipso incipiamus. Sed quia dicūt sancti, deum in hac uita perfectè cognosci non posse, quid sit perfectè aliquid cognoscere ostendamus, ut innotescat quare creator in hæc

AST. INSTITV. LIBER I. 3

in hac uita perfecte cognosci non possit. Undecim sunt quæ inquiruntur circa unã quãq; rem, an sit, quid sit, quantum sit, ad quid sit, quale sit, quid agat, quid in ipsum agatur, ubi sit, quali sit in loco sit, quãdo sit, quid habeat. Perfectè ergo aliquid cognoscere, est ista undecim de illo scire. Sed quæ sciamus deũ esse, quid sit tamen perfecte non comprehendimus. Quantitas uero eiusdem qui omnia implet, angustias nostri pectoris excedit. Relatiõ illius explicandæ, humana sapiẽtia deficit. Qualitates illius non comprehendit ratio, actiõibus illius enarrandis infinitæ linguæ non sufficiunt. Quid in ipsum agatur, nisi potentia agentis, sed permissiõne uolentis uel patientis. Vbi sit, qui supra omnia, infra omnia, totus & integer. Qualiter in loco sit, qui localis nõ est. De tempore uerò illius, qui ante omne tempus est. Quid habeat qui omnia palmo continet, nullus explicare potest. Nec ergo illũ omnino ignoramus, quæ esse scimus, nec pfectè cognoscimus, de quo prædicta ignoramus. Et quomodo diximus in hac uita sciri deũ esse, rationes quibus etiã incredulis hoc probari possit aperiamus, scilicet per mundi creationẽ, & cotidianã dispositiõnẽ. Cum enim mundus contrarijs factus sit elementis, calidis, frigidis, hũidis, siccis, uel natura opante, uel casu, uel aliq; artifice in cõpositiõne mũdi illa cõiuncta

A 2 sunt

Requisita ad
quantitatem rem
et scire

Quid sit Deus

Dei quantitas

Ad quid sit

Quale sit

Quid agat

Quid in ipso agatur

Ubi sit

Qualiter in loco sit

Quando

Quid habeat

Ratio quibus
persuadeatur
deus esse.

contrarijs elem-
is factis.

Proprium natura= sunt. Sed proprium est naturæ, semper contrarium fu-
tura. gere, & simile appetere. Nulla natura contraria ele-
 menta coniunxit, casu uerò coniuncta non sunt. Si em̄
 casus mundū operatus esset, quare domum, uel aliquid
 tale, quod leuius est, nō faceret? Item si casus mundum
Casus. operatus esset, aliquæ causæ præcessissent mundū, qua-
 rum cōkursus operaret casum. Est enim casus inopina-
 tus euentus, ex confluentibus causis. Cum ergo præter
 creatorem nihil præcessisset mundum, casu factus non
 est mundus. Igitur aliquo artifice, artifex uerò ille, uel
 homo, uel angelus, uel deus fuit: antè uerò mundus fa-
 ctus est, q̄ homo, angelus uerò cum mundo, ergo solus
Alter ratio. deus mundum creauit. Per cottidianā uerò dispositionē
 idem sic probatur. Ea quæ disponunt, sapienter dispo-
 nuntur, ergo aliqua sapientia. Nihil enim sine sapiētia,
 sapienter disponitur. Sed sapientia illa uel diuina, uel an-
 gelica, uel humana. Humana enim est, quæ res facit ui-
 uere & loqui. Et si nanq; humana sapientia, formā ho-
 minis, uel alterius animalis operetur, motum tamē, &
 uitam illi conferre non potest. Angelica uerò sapientia,
 quomodo ipsos angelos disponderet? Diuina ergo sa-
Sapientia di-
uina. pientia est, quæ hoc agit. Sed omnis sapientia, alicuius
 est sapientia. Eī igitur cuius est illa sapientia, sed nec est
 homo, nec angelus, deus ergo est. Sic per cottidianam
 dispositionē peruenitur ad diuinam sapientiam, per sa-
 pientiam

Humana
 sapientia

Sapientia di-
 uina.

ASTRO. INSTITV. LIBER I. 5

pienciã, ad diuinam substantiam, unde diuina sapientia
 dicitur signaculũ, imago diuinitatis. In hac diuinitate
 omniũ cõditrice, & omnia gubernante, dixerunt philoso
 phi inesse potentiã operandi, sapientiam, & uoluntatẽ.
 Si enim non potuit, & nesciuit, quomodo tam pulchrã
 fecit? Si iterum fecit, & noluit, uel ignorans, uel coa
 ctus fecit. Sed quid ignoraret, qui etiã nouit cogitatio
 nes hominũ? Quis uerò cogeret illũ, qui omnia potest?
 Est ergo in diuinitate potẽtia, sapiẽtia, uoluntas, quas
 sancti treis personas uocant. Vocabula illis à uulgari,
 propter affinitatem quandã transferẽtes, uocantes po
 tentiam patrem, sapientiam filium, uoluntatẽ spiritũ
 sanctum. Potentia dicitur pater, quia omnia creat, & pa
 terno affectu disponit. Sapiẽtia uerò filius, à patre ante
 secula genitus, & tamẽ illi coæternus, quia ut filius tem
 poraliter est à patre, ita sapientia æternaliter, & substã
 tialiter est à potentia. Sed quia diximus filiũ gigni à pa
 tre, & tamẽ coæternũ illi esse, de illa genitura, aliqd dis
 seramus illis antè orantes, ne hoc quod inueniur, Ge
 nerationẽ eius quis enarrabit, puteretur nobis officere.
 Illud autem dictum est, nõ quia est impossibile, sed quia
 est difficile. Pater ergo genuit filiũ, id est diuina poten
 tia, sapientiã, quando puidit qualiter res crearet, & cre
 atas disponeret. Et quia ante secula prouidit hoc, ante
 secula sapientiam, id est filium genuit, & hoc ex se, nõ ex

Sapientia
Junius

philosophorum opinio
de diuina sapie
ntia

Tres persona

Potentia.
Sapientia

Esaiæ 55.

A 3 alio

alio, q̄a neq; alicuius doctrina, neq; usus experiētia, sed
 ex propria natura, hoc scire habuit. Ex quo autem fuit
 si fas est dicere, de æterno. Ex quo hoc scit, nec fuit quin
 ista sciret. Si ergo æternus est, sapiētia eius æterna est
 Sic igitur pater genuit filiū coæternū sibi, & cōsubstan-
 tialē. Volūtas uerò diuina dicit̄ spiritus sanctus. Est
 autē ppriē spiritus anhelitus, sed quia in spiritu & anhe-
 litu, lape hominis uoluntas perpendit̄, aliter em̄ spirat
 lætus, aliter iratus, diuinam uoluntatē translatiue uo-
 cauerunt spiritū, sed antonomasticē sanctum. Spiritus
 iste à patre & filio procedit, quia uoluntas diuina & bo-
 nitas, inde q̄d ita sapiēs est & potēs, deus affectu osten-
 ditur. Nihil enim aliud est spiritū sanctū à patre & filio
procedere, quàm diuinam uoluntatem ex potentia &
sapientia usq; ad creationē rerum, & gubernationē ex-
tendere. Hæc uolūtas & bonitas patri coæterna est &
 filio; non em̄ fuit potens & sapiens, qui non esset bonus,
 quia idem est deo deum esse, uel bonū esse. Et ante tem-
 pora uoluit quod fecit, nulla em̄ in eo est mutabilitas.
 Coæterna est ergo prædictis uolūtas diuina & bonitas
 sed hæc personarum trinitas est essentiæ unitas, una est
 em̄ substantia potentia diuina, & sapientia & bonitas,
 Aeternitas quamuis in omnibus cooperetur, nūquam
 potentia diuina aliquid agit sine sapientia & uolunta-
 te, nec sapientia, sine potentia & uoluntate, nec uolūtas
 sine

Quid est spiri-
 tū sanctū à pa-
 tre procedere

sine potentia & sapientia, tamē quædā opera referunt
 potentia, & sic quædā sapientia, & sic filio quædā boni-
 tati, & uoluntati, & ita spiritui factō. Attribuit potētia
 missio filij qua tamen simul opata est sapientia & boni-
 tas. Attribuit sapientia id est filio incarnato, qua cum pa-
 riter opata est potētia & uoluntas. Et meritō sapientia
 ascribit. Cū em̄ tam potēs esset, qđ de potestate diaboli
 humanū genus sola uoluntate eripere posset, maluit tñ
 diuinitatē coniungere hūanitati: ut qui deū & hominē
 reconciliaret, in se qđ dei & hominis esset, haberet. Si
 em̄ deus tantū esset, nunq̄ diabolus in eū manus inice-
 ret. Quippe quomodo seruus in filiū potētis dei cōge-
 nitum manū mitteret, Si em̄ cognouissent, nunq̄ dñm
 gloriæ crucifixissent. Si iterū homo tātū esset, quō ca-
 ptiuū captiuus liberaret? Oēs em̄ peccauerūt, & egent
 gratia dei. Redēptor ergo noster fuit deus & homo. Et
 adhuc est, ut ex diuinitate saluare posset, & ex hūanita-
 te latere diabolū, ut cū p̄ter ius, & fas innocentē inua-
 deret, potestare sibi sup̄ inocētis, à deo cōcessam, iuste
 amitteret. Voluntati uerò & bonitati diuinæ remissio
 peccatorū attribuit, q̄a ex bonitate & gratia cōdonat, q̄
 ex potētia, & sapientia, quā cito factū est, punire posset.
 Sed q̄a diu de diuinitate loq̄mur, angustias nostræ sciē-
 tiæ trāsgressi sumus, ad reliq̄ trāseamus, illud orātes ne
 si aliqd qđ scriptū nō ē alibi hic iueniat, hæresis iudicet.
 Nec em̄ q̄a scriptū nō est, hæresis est, sed si citra fidē est,

1. Cor. 2.

Roma. 3.

Remissio peccatorū cui attribuitur.

De altero eorum, quæ sunt & non uidentur, scilicet
anima mundi.

IN particione superiori de his quæ sunt & non uidentur, primum posuimus creatorem, deinde animam mundi. Finito igitur tractatu de creatore, de anima mundi aliquid dicamus. Anima ergo mundi secundum quosdã est spiritus sanctus, diuina em̄ uoluntate & bonitate quæ spiritus sanctus est, ut prædiximus, omnia uiuunt quæ in mūdo uiuunt. Alij dicunt animam mundi esse naturalē uigorem rebus à deo insitum, quo quædã uiuunt tantū, & quædam uiunt & sentiunt, quædam uiuunt, sentiunt, & discernunt. Nec enim est aliquid quod uiuat, sentiat & discernat, in quo ille naturalis uigor non sit. Tertij dicunt animam mundi esse quandã incorporeã substantiã, quæ tota est in singulis corporibus, quãuis propter quorundã corporū tarditatē, non idem operet̄ in omnibus. Quod uolens significare Virgilius ait:

Virgilius.

Quantum non noxia corpora tardant.

In homine ergo est illa propria & mūdi anima. Si quis cōcludat, ergo in homine duæ sunt animæ, dicimus nō, quia non dicimus animã mūdi esse animam, sicut uerò dicimus Romam caput mundi esse caput. Hanc dicit

Plato.

Plato esse excogitam ex diuīdua & indiuidua substantia, ex eadem & diuersa natura, cuius
expositio alias est.

De tertio

ASTRO. INSTITV. LIBER I. 9

De tertio eorum quæ sunt & non uidentur,
scilicet dæmonibus.

TERTIVM de his quæ sunt, & non uidentur, dicimus esse dæmones, de quibus tractare incipientes, dicamus quod ordines eorum sint, & quare uocati sunt dæmones. Tres igitur dæmonum ordines uoluit Plato esse, à superiori usque adimum nihil sine rationali creatura esse affirmans. Dicit enim in firmamento esse quoddam rationale animal, quod ita definitur: Animal rationale, immortale, cœlestē, impatibile: stellas uidelicet in firmamento de quibus in suo loco dicemus, sunt enim de his quæ sunt & uidentur. Deinde dicit esse in æthere quoddam genus inuisibilis animalis, à firmamento, usque ad lunam, primum in ordine dæmonum, quod ita definitur, Animal rationale, immortale, inpatibile, æthereum. Cuius officium dicit esse, soli diuinæ contemplationi uacare & de eius contemplatione delectari. In inferiori uero loco circa superiorem partem aeris uicini lunæ, dicit aliud genus esse, cuius hæc est definitio: Animal aëreum, rationale, immortale, patibile, diligentiam hominibus impartiens, cuius est officium, uel eundem preces deferre hominum deo, & uoluntatem dei hominibus, uel per signa, uel per somnia, & per intimam aspirationem, uel uocalem ammonitionem. Quod dicit patibile, quia cum diligit bonos, congaudet illorum prosperitati, & compatitur aduersitati. Tertius ordo est in hac humecta

Tres dæmonum ordines ponit Plato.

B parte

parte aëris, qđ sic diffinitur: Anī al humectū, rationale,
immortale, patibile. Cuius est officiū, humanitati inui-
dere, & ex inuidiā insidiari, quia unde descendit per su-
perbiam humanitas, ascendit per humilitatem. Et est
luxuriosum, qđ ita aliquādo cōmiscet se mulieribus, ut

Incubi.

aliquos generet: unde Incubi dicunt dæmones, qui sic
cōcumbunt. Qui differunt ab alijs dæmonibus in hoc,
quòd duo primi ordines dicuntur Calodæmones, id est
bonum scientes: Calon enim est bonū, dæmon, id est sci-
ens. Isti uerò dicuntur Cacodæmones, id est malū scien-
tes, Cacos enim est malū. Nec abhorreas nomen, quod
illi, & isti dicuntur dæmones, id est scientes, cum & illi, &
isti angeli dicant. Vnde dicitur malus angelus, & bonus
Inferiorem partem mundi, id est terrā, habitat animal
rationale, mortale. i. homo, de quo in suo loco dicemus.

Calodæmones

Cacodæmones

*De demonia-
bus quæstiones
utiles.*

DE PRAEDICTIS dæmonibus, quarit u-
trum corpora habeāt, cū animalia sint, & om-
ne animal dicatur corpus, an sint spiritus, ut ait
prophetia, Qui facit angelos suos spiritus. Inde dicūt q-
dam quod corpora sint, sed ita subtilia, q- sensu percipi
nō possunt, unde respectu nostrorū corporū, quæ spissa
sunt & grossa, spiritus dicuntur, quemadmodū aēr quā-
uis corpus sit, tamē ppter subtilitatē uocat spiritus, qđ
confirmat auctoritate Grego, qui in Moralibus de an-
gelis loquens ait: Cōparatione quoq; nostrorū corporū
spiritus sunt dicenda, sed cōparatione illius summi, & in
circūscripti spiritus corpora, Item pbant hoc auctori-

Gregorius.

tate August. q̄ in Enchiridiō q̄ddā capitulū ponit tale: *Augustinus.*
 Qualia corpa angeli habeāt. Alij dicūt illos non esse cor
 pa, sed spiritus, sed quia ubiq; nō sunt, & de loco ad locū
 mouent, cōparatione sumī spiritus, q̄ ubiq; totus & inte
 ger est. A beato Grego. corpa dicti sunt, nec inde sequit̄
 q; corpa sint: sicut etiā illud: Sapiētia huius mūdi, stulti
 tia est apud deū. Nōq; stultitiā reputet deus sapiētia
 huius mūdi, sed quia ad cōparationē diuinā sapiētia, stul
 titia est, nec inde seq̄t q; sit stultitiā. De illo uerō capitulo
 beati Augu. q̄lia corpa habeāt angeli, dicūt beatū Au.
 ibi loqui de corpibus q̄lia assumunt, q̄n homibus appa
 rēt, utrū uera sint corpa an nō, nec tñ ideo dicūt illos esse
 corpa. Nos uerō plus accedimus illorū sentētia, qui di
 cūt eos esse spiritus. Nec uideat̄ alicui incōueniēs, quod
 Plato dicit esse duo genera Calodæmonū, cū scriptura
 diuina dicat, nouē esse ordines anglorū. Plato em̄ diuisit
 ea scđm loca, sed diuina pagina iuxta officia. In duobus
 ergo illis generibus cōtinent̄ nouē ordines, & ecōuerso.
 Post tractatū de creatore & anīa mūdi, & dæmonibus
 tractare restat: de anīa hoīs, sed quia de homīe locuturi
 sumus, usq; ad illū locū, de eius anīa loqui differamus,
 ut sit unus & cōtinuus tractatus de homīe. Haftenus
 de illis q̄ sunt & nō uident̄, nostra differuit orō, nūc ad ea
 quæ sunt & uident̄, stilō cōuertat̄. Sed an̄q; initiū facia
 mus, petimus ut si loquentes de uisibilibus aliquid pbabile
 & non necessariū dicamus, uel necessariū & nō pbabile

1. Corinthi. 1

Duo genera ca
lodæmonū a.
pud PlatonemDe ijs quæ sūt
et nō uidentur

nontamen uituperemur. Vt phisici enim necessarium
 & si nō probabile ponimus: ut philosophi uerò probabi
 le, & si non necessarium adiungimus. Sed illud uideatur
 siquid probabilius intra modernos infra tractatum sit.
 Tractaturi ergo de his quæ sunt & uidentur, quia illa
 corpora sunt, & omnia corpora constant ex elementis,
 ab elementis sumatur exordium. Ostendamus quid sit
 elementum, & quare quatuor sint elemēta, nec paucio
 ra, nec plura, quid fuerit chaos elementorum, & qualiter
 solutum. Elementum ergo, ut ait Constantinus in
 Pantegm. est simpla & minima pars alicuius corpo
 ris. Simpla, ad qualitatem: minima ad quantitatem;
 cuius expositio talis est. Elementum est simpla pars,
 id est cuius nō sunt cōtrariæ qualitates: scilicet quia hoc
 totum habere uidentur, ossa, & similia: ut remoueat
 illa, dicit minima, id est, quæ ita est pars alicuius, quod
 nihil est pars eiusdem. Vnde literæ per similitudinem
 dicuntur elementa, quia ita pars sunt syllabæ quod nihil
 est pars illarum. Voluit autem Constanti
 nus ex elementis constare quatuor humores, ex humo
 ribus spissatis partes, tam homiomiras, id est consimi
 les, ut est caro & ossa: quare organicas id est officiales,
 ut sunt manus & pedes, & similia. Ex utriusq; uerò par
 tibus humanum corpus constat, ergo secundum eum
 nullum ex eis quatuor quæ uidentur, & à quibusdam e
 lementa

Quatuor ele
 menta.

Elementum

Constantinus.

lementa reputata sunt, elementum est, nec terra, nec aqua, nec aer, nec ignis. Nullum quippe eorum est simplicum qualitate, minimū quantitate. Etenim est in terra aliquid calidi, & aliquid frigidī, aliquid humidī, aliquid sicci. Quod quia patens est, lippis & tonsoribus, illius probationem prætermittamus. Nec enim apertè uera, nec apertè falsa probanda sunt, sed de quibus aliqua dubitatio est, non est ergo simpla qualitate. Minima quantitate non est terra, cum ea magnis partibus constet, quantæ sunt partes illius, licet quadrantes quatuor, uel quinq; zonæ, nec ergo elementum est. Similiter de aqua, aère, & igne probari potest. Elementa ergo sunt simplæ, & minimæ particulæ, quibus hæc quatuor constant quæ uidemus. Quæ elementa nunquam uidentur, sed ratione diuisionis intelliguntur. Diuiditur enim humanū corpus, ut figurālīter dicamus, in organica, uel in manus, &c. Organica enim in homiomira, id est consimilia, uidelicet in particulas carnis, & ossa, & cætera. Homiomira autē in humores, in melancholiam &c. Humores in elemēta, id est in simplas & minimas particulas. Cuius diuisionis pars actu, pars sola cogitatione & ratione sciri potest. Corpus enim humanū in membra, membra in homiomira actus diuidere possunt. sed homiomira in humores, humores in elemēta, solus intellectus diuidere potest. Quia ut ait Boëtius in

Partitio corporis humani.

Boëtius.

is intellectus commēto super Porphirium: Vis est intellectus coniu-
cta disiungere, disiuſta coniungere. Sed quærit ali-
quis, ubi ſunt elementa. Nos dicimus in compositione
humani corporis, & aliorum: ſicut litera etiam in com-
positione ſyllabæ, & ſi non per ſe. Sed ſunt quidam, qui
ut ruſtici neſciunt aliquid eſſe, niſi ſenſu illud poſſint cõ-
prehendere, quia animalis homo non percipit ea quæ
ſunt ſpiritus, cum ſapienti plus ſint inquirenda inſenſibi-
lia, quàm ſenſibilia. Cum ergo illæ ſimplæ & minimæ
particulæ elemēta ſunt, quæ frigida eſt & ſicca, terra:
quæ frigida & humida, aqua: quæ calida & humida,
aër: quæ calida & ſicca, ignis. Cum ergo hæc quatuor
quæ uidentur, ex illis compoſita ſint, illud in quo domi-
nantur particulæ frigidæ & ſiccæ, nonne illius elementa
dicitur terra: in quo humidæ & frigidæ, aqua: in quo ca-
lidæ & humidæ, aër: in quo calidæ & ſiccæ, ignis: Si er-
go illis digna nomina uelimus imponere, particulas præ-
dictas dicamus elementa, iſta quatuor quæ uidemus
elementata. Sunt quidam qui nec Conſtantini, nec al-
terius philoſophi dicta unquam legere, ex ſuperbia ab
aliquo diſcere dedignant, ex arrogantia quæ neſciunt
conſingentes, ne nihil dicant, dicunt elementa eſſe pro-
prietates, quæ uidentur, ſcilicet calorem, frigidum, hu-
midum, ſiccum. Sed iſtis philoſophiam uelut in partē
prædæ detrahentibus reſclamat eadem ore Platonis,
uocantis

uocantis elementa materias, cum nullæ qualitates materia alicuius esse possint: Est enim materia quæ accepta forma transit in aliud. Reclamat item Iohannitij ore, qui in Isagogis suis ait: Aliud esse elementa, aliud cõmixtiones illorum, quæ sunt calidum, & siccum, & sic de alijs. Item reclamat ore Macrobij, qui dicit: Cum in singulis elemētis diuersæ sint qualitates, talem unicuiq; dedit, ut in eo cui inhærerent, cognatam & similit̃ reperiret: ut aqua cū terra in frigiditate, aër cū aqua in humiditate, ignis cum aere in caliditate. Vide quod dixit elemēta non esse qualitates, sed qualitates esse in elemētis. Si ergo quod alicui inest, diuersum est ab eo cui inest, non sunt qualitates elementa. Sunt alij, qui dicunt ista quæ uidentur, esse elementa, cõprobantes hoc auctoritate Iuuenalis, qui de gulosis loquēs ait: Gustū per omnia elementa quærunt. In terra scilicet uenationes, in aqua pisces, in aère uolucres. Et quia ista sententia uera est, qualiter cum auctoritate Constantini stare possit exponamus. Constantinus ergo ut physicus, de natura corporum tractans, simplices illorum, & minimas particulas elementa esse, quasi prima principia uocauit. Philosophi uerò de creatione mūdi agētes, non de naturis singulorū corporū, ista q̃tuor quæ uident̃ elementa mūdi dixere, quia ex istis cōstāt, & ista prima creata sunt, & deinde ex eis, ut de elemētis cætera omnia creata sunt,

uel

*Plato elemēta
uocat materias*

*Iohannitius aliud
elemētū
aliud cõmix-
tiones elemē-
torum.*

Iuuenalis.

Constantinus.

uel creantur, uel creabuntur, ut in sequentibus ostendetur, nulla ergo inter eos contrarietas. Quidam uero dicunt contrà, nullum istorum elementum esse, quia nullum istorum est, quod ex quatuor elementis factum non sit, quod sic probatur. In terra aliquid est de aqua, quia inde humiditatis aliquid exire uidemus. In eadem est aliquid aëris, quod probat fumus inde euaporans, aliquid calorís, quod tactu percipimus. Similiter de alijs probant. Probant hoc idem auctoritate Platonis, qui ait: Cum aër transeat in aquam, aqua in terram, quare magis dicatur terra quàm aqua. Nos uero dicimus contrà, in uno quoque illorum inesse aliquid de alijs, nec tamen inde ea esse facta, quia non substantialiter, sed accidentaliter inest. Cum enim terra porosa sit, & aquis circumdata, aliquid humoris aquam subintrat in eam, & aliquid aëris. Cum uero terra in medio mundi sit, & ignis æqualiter distet ex omni parte, quid mirum si aliquid calorís inde recipit. Insunt ergo ista terræ, accidentaliter, non naturaliter, cum nec ex eis constet. Similiter de alijs licet probare. Sed quia breuitatem in hoc opere sectamur, quod in alijs de alijs sit, et qualiter arrideat, illud ingenijs aliorum dimittamus. Etenim principium à magistro, sed perfectio ab ingenio & studio debet esse. Quod iterum dicunt Platonem quæsisse, quare magis terra dicatur quàm aqua, & econuerso, cum sic dissoluatur, sic intelligatur

Plato.

Principium et
consummatio
studij.

sic intelligamus, illum non loqui ibi de elemento, sed de
 parte elementi, quæ sic dissoluitur. Nunquam enim ele
 mentum totum dissoluitur. Dic ergo id quod dissoluitur
 non esse terram, sed terreum, id est partem terræ, sed quod
 remanet, retinens proprietatem terræ, dicit terram elemen
 tum. Sunt ergo, ut ait Constantinus, elementa corporum
 prædictæ particulæ. Sed sunt elementa mundi, ut dicunt
 philosophi, quæ uidentur. De quibus huiusmodi tracta
 tus habendus uidetur, quare unumquodque factum sit, &
 quare quatuor, nec plura, nec pauciora. Sed quia firmi
 or est sententia, quæ auctoritate sapientis innittitur, quid
 inde Plato senserit ostendamus. Diuini, inquit, ratio de
 coris postulabat, talem fieri mundum, qui & uisum pa
 ciatur, & tactum desiderat. Cùm deus sola bonitate, non
 indigentia, mundum creare disponderet, quia quod per
 fectum est, bonum est, tale uoluit illum fieri, qui & uideatur
 & tangatur, ut homo etiam oculis in rerum creatione, gu
 bernaione diuinam potentiam, & sapientiam, & bonitatem
 percipiens, potenter timeret, sapientiam imitaretur,
 bonitatem ueneraretur. Deinde subiungit. Cõstat autem
 nihil posse uideri sine ignis beneficio, neque tangi sine soli
 do, nec solidum sine terra. Quomodo uisus sine igne esse
 non potest, nec tangibile sine terra, loquendo de sensibus
 corporeis ostendimus. Postea addit: Idcirco iecit deus
 fundamenta, ignem, terram. Sed quomodo sunt in eis
 contrarietates, quippe terra est corpulenta, obtusa, im
 mobilis

Elementum cor
ruptibile.

Elementa mundi

Plato.

Nihil uideri
sine igne.

C mobilis

Quid commix-
tio & coniun-
ctio contrario-
rum.

Qualitates
agentes.

mobilis: ignis subtilis, acutus, mobilis uidit deo sine me-
dio ea iungi non posse, ideoque inter ea medium locauit. Et
quia de coniunctione eorum mentionem fecimus, dicamus quid
sit comixtio, quid coniunctio contrariorum. Coniunctio er-
go contrariorum est, quando ex duobus ita unum fit, ut neu-
trum remaneat, id quod ante fuerat, ut si calidissimum frigi-
dissimo iungatur, fit tepidum, neque calidissimo neque fri-
gidissimo remanente. Commixtio uero est, quando ex
duobus ita unum fit, quod utrumque remaneat, quod ante
fuerat. Sed hoc in contrariis habentibus agentes quali-
tates sine medio esse non potest. Sunt autem agentes qua-
litates, calor, frigiditas, sicut loquentes de homine dice-
mus. Si enim unum alteri apponatur, repugnant, dissol-
uit unum aliud. Oportet ergo ut subsistant aliquo medio,
quod si tale fuerit, quod plus se habeat ad unum, quam ad aliud
paulatim transibit ad illud, ad quod plus se habet, et ita
dissoluitur illa coniunctio, ut si inter frigidissimum & ca-
lidissimum aliquod ponatur, plus habens se ad calidum,
quam ad frigidum, transiente illo in naturam calidam, peribit fri-
gidum, & dissoluitur illa coniunctio. Sed si tale fuerit me-
dium, quod aequaliter se habeat ad duo extrema, non plus
transiens in naturam unius quam alterius, coniunctionem illo-
rum seruabis. Volens ergo deus praedicta duo elementa
non commisceri, sed coniungere, ut utrumque id quod est rema-
nere, medium inter illa creauit, non unum tantum, sed
duo, scilicet aquas & aera. Si enim solam aquam inter ea
posuisset,

posuisset, cū plus se ad terrā q̄ ad ignem haberet, habet e-
 nim cōe cum terra corpulentia & obtusitatē, cum igne
 mobilitatē, cōiunctio non illa duraret. Similiter si scdm
 aëra, habet enim subtilitatē & mobilitatem cum igne,
 cum terra obtusitatē. Sed dicit aliquis: Et si unū isto-
 rum non sufficeret, potuit deus aliud facere, quod suffi-
 ceret. Nos dicimus, nos non ponere terminū in diuina
 potētia, sed dicimus de his quæ sunt, nullum posse suffice-
 re, nec iuxta naturam rerū posse, aliud esse quod suffice-
 ret. Sed quia iam ostendimus, quare unum de istis so-
 lum non sufficeret, quare aliquid aliud esse non posset, a-
 periamus. Cum ergo inter aliqua duo, sunt duæ quali-
 tates cōtrariæ, quia binarius in duo æqua diuidi potest,
 potest aliquid esse, quod unā proprietatē unius cuiusq̄
 retinens, in medio sufficiat, ut cum terra & aër duas ha-
 beant cōtrarias qualitates, est enim terra frigida & sic-
 ca, aër calidus & humidus, aqua habens cōmuncem cum
 terra frigiditatem, cū aere uero humorē, inter illa suffi-
 cit sola. Similiter ignis, aqua contrarias habent qualita-
 tes, est quippe ignis calidus, & siccus, aqua frigida & hu-
 mida. Sed quia aër habet communem humiditatem
 cum aqua cū igne calore, inter utrunq̄ solus sufficit. Si
 uero inter aliqua tres qualitates sint contrariæ, sic ut
 nec ternarius in duo æqua potest diuidi, sic nec mediū
 quod æqualiter habeat, sed ad ea potest inueniri. O-
 portet enim quod de uno accipiat unam, de alio duas.

Adhuc quomodo in qualitatibus possit esse medium.

Sex complexiones ex quatuor elementis, & quatuor qualitatibus.

fic enim nec aliter integre potest diuidi ternarius. Qualitas uero per media non diuiditur. Non potest ergo inter ea mediū, nisi participans una & duabus. Iterū dicitur Et si secundū synzugiā harum triū qualitatum unū medium esse non potuit, secundū illā quæ sit duabus qualitatibus, illud habere potuerunt, sicut inter ignem & aquam, quæ habent duas contrarias qualitates. est aër, qui participat una unius, altera alterius quare inter ignem & terram, quæ synzugiā duarū qualitatum non habent omnino contrarias, unū mediū qd' ab utrisq; unā acciperet esse nō potuit. Est enim ignis calidus & siccus terra frigida & sicca. Nos uerò dicimus, nec scdm hanc mediū fuisse necessariū, cū in aliquo conueniant, scilicet in siccitate nec esse potuit. Si enim aliquod tale mediū esset, quod ab utroq; aliquid acciperet, uel acciperet ab igne calore, à terra siccitatē, & idem esset in hoc quod ignis: uel à terra frigiditatem, ab igne siccitatē, & sic idem esset qd' terra: uel ab igne calore, à terra frigiditatē, præter hoc, ut opinor, nihil potest cōfingi. Sed impossibile est aliquid esse calidū & frigidū. Cū enim sint quatuor elementa, & quatuor illorū qualitates, indefiunt sex complexiones, quarū qd' quatuor sunt possibiles, duæ impossibiles. Sūt autē quatuor possibiles, calidū & siccū, calidū & humidū, frigidū & humidū, frigidū & siccū. Duæ uero impossibiles sunt, frigidū & calidū, humidū & siccū. Duo ergo elementa posuit deus in medio, quia unū scilicet ad prædictas rationes sufficere non potuit.

INSTITVTIONVM ABSO-

luto, paulo penitius rem omnem

Astronomicā nūc singula

tim persequitur.

De locis Elementorum.

LEMENTORVM uero talis est dispositio, quod inferiorem locū obtinet terra, deinde aqua, postea aēr, ignis supremum. Si enim inferius terra esset aliquid, terra naturaliter grauis ad illud tenderet, grauis enim naturaliter tendunt deorsum. Si uero aliquid supra ignem esset, ex leuitate ad illud tēderet, & dissolui quæreretur ab alijs. Hac ratione iuxta terram posita est aqua, quia cū naturaliter grauis sit, & si non quantū terra, secundum locū obtinere debuit. Deinde est aēr, qui quia grauior igne, & leuior aqua, merito inter utrunq; ponitur. Et quoniam quid sit elementum docuimus, & quot sunt, & quare plura nō sunt, et causam ordinationis signauimus, de chao, id est elementorū confusione, quæ in principio fuit dicamus, cōmunem sententiam proponentes, deinde eā im probantes, ad ultimū nostram rationibus confirmantes.

De chao communis sententia.

Dicitur fere omnes elementa in prima creatione certa loca nō obtinuisse, immo in unā massam mixta fuisse, in qua quia erant grauis, & leuis, modo ascendebāt, modo descendebant, subiungit & rationem, quare scilicet ut creator ostēderet nisi sua potētia, & sapiētia, & bonitas, res ordinaret, quanta rerum confusio foret. Deinde hoc approbant auctoritate Platonis, qui in Timæo ait: Dictum ex inordinata iactatione elementa redeuisse in ordinem. Nos uero dicimus falsam esse sententiam quam proponunt, non conuenientē esse rationem quā dicunt, nec bene intellectā auctoritatem esse quā prætendūt. Prius ergo probemus sententiā esse falsam, postea rationem nō esse conuenientem, deinde

C 4 auctori

*Elementorum
dispositio**Terra**Ignis**Aqua**Aēr*

Questio. auctoritatem male intellectam. Dic ergo quisquis hoc affirmas, Massa illa quæ ex quatuor elementis constabat, maior erat, uel minor, uel æqualis elementis quæ modo sunt. Si maior erat, non ergo omne corporeum, in quatuor elementis continetur, & aliquid de ea deperijt. Si minor, tunc creator postea aliquam nouam massam creauit, ex qua elementa augmentantur. Si æqualis, omnem locum quem illa implet modo implebat. Non ergo quo ascenderet, uel descenderet habebat, falsa est ergo illorum sententia. Item: Elementa tunc erant corpora uel non? Si corpora non erant, spiritus, uel proprietates corporis erant. Sed neque spiritus, neque alia proprietas materia esse potest, nec ergo elementa. Corpora ergo erant, & loca obtinebant. Omne enim corpus, in aliquo loco est. Si in loco erant, uel ubi nunc sunt, uel alibi, sed extra elementa, nullus locus est. Erant ergo elementa, ubi nunc sunt, & si sic non essent disposita, ut nunc sunt, in his quatuor locis erant. Aliquod ergo obtinebat inferiorem locum, aliquod superiorem, duo media loca. Si ergo ut affirmas, simul descenderent inferius, cum alijs descenderent, sed non erat quo descenderent. Similiter si ascenderent superius, cum alijs ascenderent, sed non erat quo ascenderent. Nec ergo simul ascendebant, nec simul descendebant. Falsa est ergo illorum sententia. Inconueniens uero est ratio quæ inducit scilicet deum ad hoc fecisse, ut ostenderet quanta confusio rerum foret, nisi bonitas ipsius eam ordinaret. Cui ostenderetur, angelus: Sed angelus ex natura, & gratia dei, naturas rerum agnoscit. Homini: sed nondum erat homo. Et si ut homini eam ostenderet, facta esset, usque ad hominem seruarietur. Sed ante creationem hominis ordinata sunt elementa. Inconueniens est ergo hæc ratio. Auctoritas uero Platonis, non bene intellecta est ab eis. Cum enim dicit Plato deum ex inordinata iactatione, elementa reduxisse in ordinem, non ideo dicit quod unquam inordinate iactarentur.

*Loci Platonis
explanatio.*

Qui. 8

Quis enim locus ullus reliquus esset inordinationi deo cuncta disponentes? Sed quia esset, nisi si cut nunc sunt, à deo ordinata essent. Cum enim terra naturaliter tendat deorsum, ignisq; sursum, non inferiorem locum terra obtineret, & ignis superiorem, hic semper quareret inferiorem, hæc superiorem, & sic esset inordinata iactatio. Hanc redegit creator in ordinem, conferendo inferiorem locum terræ, igni superiorem, ut non haberet quo descenderet hic, neque hæc quo ascenderet. Ex inordinata ergo iactatione quæ non fuit, sed quæ esse potuit, deus elementa redegit in ordinem. Velut si monitu alicuius amici nostri, aliquod quod contingeret, ne ipse præmoneret fugiamus, dicamus: iste liberauit nos ab hoc malo. Non quod hoc malum prius fuisset, & postea nos inde liberaret, sed quia nisi iste monuisset, nobis accidisset. Fuerunt ergo in prima creatione ut nunc sunt, sed non qualia nunc sunt. Etenim terra omnino cooperta erat aquis. Aqua uero spissior quàm modo sit, & obscurior, & ad magnam partem aëris eleuata. Aër autem spissior, quàm modo sit, & obscurior, quippe cum neque Sol, neque Luna, neque aliæ stellæ quibus illuminaretur. Ignis similiter spissior quàm modo sit. Id namque quod terra erat, aquis cooperta, nec aliquo lumine illustrata, nec ædificijs distincta, nec suis animalibus repleta. Quod aër & aqua spissi erant & obscuri, quod in superioribus stellæ non apparebant, chaos, id est confusionem elementorum uocabant. Vnde Moyses: Terra erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssi.

Hoc chaos sic dissolutum est: Cum aqua usq; ad maximam partem aëris esset eleuata, aër uero spissus, & ignis similiter, in eius spissitudine aliquod terrex, & aqueæ substantiæ inerat
quæ ex

quæ ex calore ignis & siccitate coagulata & durata, corpora stellarum uisibilia, & lucida creauit. Quod uero in cōpositione stellarū, & de superioribus, & de inferioribus elementis aliquid sit, domināte tamen superiori, ex hoc probari potest, quod uisibilia sunt, & splēdida, & mobilia. Quod enim uisibilia sunt, ex uisibili hoc habent, nam ex inuisibili nihil potest esse uisibile. Vnde Lucretius: Ex insensibili nil credas sensibile nasci. Et Macrobius: Omnis qualitas cognata crescit, nunquā contrariū operatur. Non enim ex igne uel aëre habent quod uisibilia sunt, hæc quippe sunt inuisibilia. Ex uisibili ergo, id est terra, & ex aqua. Similiter quod splendida sunt, & mobilia: ex obscuro & immobili non habent. Ergo ex splēdido & mobili, scilicet igne & aëre. Facta sunt ergo ex quatuor elementis. Sed de inferioribus dominatur aqua, de superioribus ignis. Et hoc ex effectu probari potest, quod calorem terris conferunt & ad nutrimentum suū huius morem adtrahunt. Similia namque gaudent similibus.

Quare non sit ignis in aëre.

Hic subicit aliquis: Cū in aëre sit spissior humor quàm in igne & calor, & si non tantus, quare in aëre stellarū corpora non sunt facta? Nos uero dicimus, quod quamuis sit calidus, est tamen & humidus. Non ergo potuit desiccando spissare, & sic corpus lucidū & uisibile creare, ueluti si aqua spissa superponatur igni, spissatur, sæpe uertitur in lapideam substantiam. Sin autem superponatur calido alicui & humido, sicut aquæ bullienti, ita quod à solo illo recipiat calorem, non spissabitur. Vel secundum Constantinū cum in uno quoque de istis quatuor, duæ sint qualitates, habent unā singularem ex se, aliam ab alio. Ignis ex se calidus est, siccus ex terra. Aër humidus est ex se, calidus ex igne. Aqua frigida ex se, humida ex aëre. Terra sicca ex se, frīgida ex aqua. Quæ uero in uno quoque est, ex se, plus in eo præualet, quàm quæ ex alio est. Cū in aëre humiditas sit ex se, calor ex alio, scilicet

*Constantinus.
Elementorum
qualitates.*

scilicet igne, præualuit in eo humiditas, nec potuit desiccando corpora stellarū creare. Iterum quod maius est: Non fuit uoluntas creatoris stellas in aëre esse. Cum enim uicinus sit terræ, si in eo essent stellæ, ex uicinitate terram incenderent, nec aliquid in ea uiuere posset.

De effectu superiorum in creatione animalium.

Corporibus stellarum sic creatis, quia igneæ sunt naturæ, coeperunt mouere se, & ex motu aërem subditū calescere. Sed mediante aëre, calefacta est aqua. Ex aqua calescens & spissata, diuersa animalium genera creata sunt. Quorum quædam quæ plus habuerunt superiorum elementorum, aues sunt. Aues autem modo sunt in aëre ex leuitate superiorum, modo descendunt in terram ex grauedine inferiorum. Alia uero animalia quæ plus aquæ habuerunt, pisces sunt. Vnde in hoc elemento solo, nec in alio possunt uiuere. Sic ergo aues & pisces ex aqua facti sunt. Vnde scriptum est: Magnæ deus potentia, qui ex aquis ortū genus, partim remittis gurgiti, partim leuas in aëra. Istis sic ex aqua creatis effectu superiorum, ubi tenuior fuit aqua, ex calore & creatione prædictorum, est desiccata, apparueruntque in terra, quasi quædam maculæ, in quibus habitant homines, & alia quædam animalia. Sed cum terra ex superposita aqua esset lutosa, ex calore bulliens, creauit ex se diuersa genera animalium. Et si in aliqua parte terræ plus habūdauit ignis, colerica natura sunt animalia, ut leo. Si in terra, melancholica, ut bos & asinus. Si uero aqua, flegmatica, ut porci. Ex quadam uero parte in qua elementorum qualitates æqualiter conuenerunt, humanum corpus factum est, & hoc est quod diuina pagina dicit deum fecisse hominem de limo terræ. Non enim credendum est, animam quæ spiritus, & leuis, & munda est, ex luto factam esse, sed à deo inspiratam. Vnde; Formauit deus hominem ex limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Vnde cum diuersa animalia melancholica creata sint, & infinita flegmatica & colerica,

D unus

Quare stellæ non sint in aëre.

Aues et pisces ex aqua.

Ambrosius in hymnis.

Colerica animalia unde. Melancholica. Flegmatica. Corpus humanum unde. Gene. I.

Ibidem.

Boëtius.

unus solus homo creatus est, quia ut ait Boëtius in Arithmetica: Omnis æqualitas pauca est & finita, inæqualitas numerosa est & multiplex. Sed dicet aliquis, eadem ratione plures homines & foeminas creari tunc, & adhuc posse. Nos dicimus, uerum esse, si diuina uoluntas esset, quia ut aliquid sit natura operante, necesse est diuinā uolūtatē præcedere. Iterum dicet: Hoc esse diuinæ potestati derogare, dicere hominem sic factū esse. Quibus respōdemus, e contrario idem ei cōferre, quia ei attribuimus, & talē rebus naturā dedisse, & sic per naturam operantē, corpus humanū creasse. Nā in hoc diuinæ scripturæ contrariū, non sumus, si quod in illa dictum esse, factū esse, qualiter factū sit explicemus. Si enim unus sapiens modo dicit aliquid esse factū, & non explicet qualiter, & alter idem dicit & exponit, quæ in hoc contrarietas? Sed quomodo ipsi nesciūt uires naturæ, ut ignorantia suæ omnes socios habeant, nolunt eos aliqua inquirere, sed ut rusticos credere, neq̄ rationem quærere, ut iam impleatur illud: Erit sicut populus, sic sacerdos. Nos autē dicimus rationem in omnibus esse quærendā, si potest inueniri: si alicui uero deficiat, quod diuina pagina affirmat, spiritui sancto, & fidei esse mandandū. Non enim ait Moyses: Si agnus nō potest comedi, statim cōburatur in igne, sed prius conuocet uicinū qui coniūctus est domui suæ, & si nec sit qui sufficiat ad esum agni, tūc demū igni cōburat, quia cū de diuinitate aliquid quærimus, si ad illud cōprehendendū nō sufficimus uicinū domui nostræ coniūctū cōuocemus, id est manentē eadem in fide catholica inquiramus. Sin autē neq̄ nos, neq̄ ille ad id comprehendendū sufficimus, tunc igne fidei illud cōburamus. Sic isti multos habētes uicinos, ex superbia nolunt aliquem uocare, malūq̄ nescire quā ab aliquo quærere, & si aliquē inquentē sciunt, illum esse hæreticū clamant, plus de suo caputio præsumentes, quā sapiētia suæ confidentes. Sed quæso ne habitū credas. Iam enim in eis impletum

Exodi 12.

impletum est, quod ait Satyricus: Fronti nulla fides, quis enim non uitis habundat? Tristibus obscens. Et iterum: Rarus sermo illis, & magna libido tacendi, Atq; supercilio breuior coma.

Quo tempore anni mundus creatus sit.

ET quomodo de prima creatione mundi fecimus mentionem, quem diuersis temporibus diuersi diuersis rationibus dicunt esse factum, doceamus qui, in quo tempore, quibus rationibus dicitur hunc esse factum. Hebraei ergo & Latini in uere principium mundi fuisse. Vnde Vergilius loquens de diebus ueris ait: Non alios dies aliumue habuisse tenor est. Deinde subiungit: Ver illud uer erat, uer tempus agebat. Horum rationalis est. Quicquid creatur, a qualitate proportionum creatur, sed nullum tempus praeter uer temperatum est, in uere ergo non in alio tempore rerum creatio anniq; facta est. Aegyptij uero dicunt in Iulio factam esse mundi creationem, quos secutus Macrobius dicit: In naturali die mundum creatum gestasse Lunam & Solem Leonem. Quorum haec est ratio, In prima creatione tantum fuisse humorem, quia terra erat aquis coapta, tantusq; humor sine maximo calore non potuit temperari. Ergo in tempore anni in quo maximus est calor, id est in aestate, facta est mundi creatio.

Hebraei & Latini de anni initio, conueniunt Vergilius.

Aegyptiorum opinio. Macrobius.

De superiori elemento, scilicet igni.

IN superiori particula de eis quae sunt & non uidentur, & de elementis, quae quidam inuisibilia, quidam uisibilia, docuerunt, pro paruitate ingenij nostri summatim perstrinximus, nunc de uno quoque & ornatu eiusdem dicere satagemus. Sed quamuis multos ornatum uerborum quare, paucos ueritatem sententiae cognoscamus, nihil tamen de multitudine, sed de paucorum probitate gloriantes, soli ueritati insudamus.

D 2 Malui

Maluimus enim nudam producere ueritatem, quā palliatā falsitatem. Si quis tamen est, cui ariditas nostri sermonis displiceat, si animi nostri occupationes cognouerit, non tantū ornatum uerborum non requireret, sed de illo quod agimus stupebit. Quis enī ullus reliquus locus potest esse ornatum, cum oporteat quid & qualiter legamus, excogitare, deinde legendo exponere, in disputationibus contra falsa declamare, de aliorū inuentis iudicare, contra inuidiorū detractones linguam acuere, ut iam impletum sit in nobis illud de filijs

Israël, qui reedificantes templū, in una manu gladiū in altera lapidem habebant. Sed hæc hæctenus. Nūc de singulis elementis, & ornatu unius cuiusque dicturi, à superiori .i. ab igne

ignis qui incipiamus. Ignis ergo est spatium à Luna sursum, quod

ether. idem æther dicitur. Ornatus uero illius est, quicquid super

De aquis sur Lunā uidetur, scilicet tam fixæ, quā erraticæ. Sed forte quæ
per firmamentum ret aliquis. Est ne super Lunam, nisi æther, & stellæ, & præ-

parati spiritus, an sunt ibi aquæ congelatæ, super quas sunt alix aquæ.

Dicunt quidam super æthera esse aquas congelatas, quæ in modum pellis extensæ occurrūt oculis nostris, super quas aquæ sunt, confirmantes hoc auctoritate diuinæ

Genesios 1. pagina, quæ ait: Posuit deus firmamentū in medio aquarū.

Et iterum: Diuisit aquas quæ sunt sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentū. Sed quomodo illud contra rationem est, quare sic esse non possit ostendamus, & qualiter

1. diuina pagina sit in prædictis intelligenda. Si ibi sunt aquæ congelatæ, ergo aliquid quod pōderosum & graue. Sed pro-

2. prius locus grauiū est terra. Item, Si aquæ ibi sunt congelatæ, uel igni sunt coniunctæ, uel non. Si igni coniunctæ sunt, cum ignis sit calidus & siccus, & aqua congelata, frigida & humida, contrariū suo contrario sine medio coniunctū est.

3. Nunquàm ergo ibi concordia, sed contrariarū est repugnātia. Amplius: Si aqua congelata cōiuncta est igni, uel dissoluetur ab igne, uel extinguet ignem. Cū ergo ignis & firma-

mentum

mentum remaneant, igni non sunt aquæ congelatæ coniun-
ctæ. Si illi coniunctæ nō sunt, aliquid inter eas & ignem est.
Sed quid erit? Elementum? Sed nullū superius igne est ex ele-
mentis. Visibile; unde ergo nō uidetur? Restat ergo ibi nō
esse aquas congelatas. Sed scio quid dicunt. Nos nescimus
qualiter hoc sit, sed scimus hoc deum posse facere. Miseri,
Quid miserius quàm istud est dicere, quia deus potest face-
re, nec uidere si esse, nec rationem habere quare hoc sit, nec
utilitatem ostendere ad quam hoc sit. Non enim quicquid
potest facere deus, facit. Ut autem uerbis rustici utar, potēs
est de trunco facere uitulum. Fecit ne unquam, uel igitur o-
stendant rationē quare hoc sit, uel sic esse iudicare defināt.
Si ergo aquæ congelatæ ibi nō sunt, nec super eas alia sunt.

Cum autem diuina pagina dixit, diuisit aquas quæ sub firmamento sunt, ab his quæ erant super firmamentū, aëra firmamento uocauit, quia firmat, & temperat terrena Super hoc aquæ uaporaliter sunt suspensæ in nubibus, ut in sequētibus ostendetur, quæ diuisæ sunt ab his quæ sunt sub aëre.

Similiter exponitur, Posuit firmamentū in medio aquarū, quamuis hoc plus allegorice quàm ad literam dictum credimus. Uterū dicit; Quid est ergo quod ibi uidemus spissum, & aquosi coloris? Ignis enim non est. Si enim aër ex nimia sui subtilitate uideri non potest, multo minus ignis qui eo subtilior est. Deinde talis color igneorū est. Ad quod dicimus, nihil ibi uideri, sed uisum ibi deficere, & ex defectu uisus hominem quoddam spissum ibi confingere. Cum enim radius ille interior, qui uisum operatur, ad superiora dirigitur, nec est obstaculū ibi, quo reperiatur, deficit, & deficiendo spissatur. Sed quia transit per oculum in quo est aqueus humor, chrystalleidos, ut de compositione oculi lo-

Explanatio la-
ci eiusdem,

spissum in aë-
re quid sit.

Chrystalleidos

nihil ibi uidetur, omnino uisus ibi deficit, quomodo dictū

D 3 est tegit

est: Tegit omnia coelum, stellas infixas in firmamento esse, in eodem undecim esse circulos, in uno quorum undecim sunt signa. Dicemus ne ea esse in defectu nostri uisus: Huius questioni, quia autoritas illius ex parte stare uidetur respondemus: Tribus modis auctoritas loquitur de superioribus, fabulose, astrologice, astronomicè. Fabulose loquitur in Memroth, Eginus, Aratus, ut taurum illum quo Iupiter Europam transfuecit, esse translatum, & in signum mutatum dicentes, & sic de alijs. Quod genus tractandi est necessarium, quia per id scimus, de uno quoque signo in qua parte caeli situm sit, & quae stellae in eo sunt, & qualiter dispositae. Astrologice uero tractare est, ea dicere quae uidentur in superioribus siue ita sint, siue non. Multa nempe ibi esse uidentur, quae ibi non sunt, quia ibi fallitur uisus. Sic tractat inde Marcianus, Hyparchus. Astronomicè tractare est, dicere ea de illis quae sunt, siue ita uideatur, siue non, sicut Iulius Firmicus & Ptolemaeus. Cum enim dicitur: Tegit omnia caelum, astrologicum est, & sic uidentur. Vel aether dicitur caelum, quia diuersis stellis coelatus est. Ignis dicitur firmamentum, quia calore suo & stellarum effectu, firmat & temperat omnia subdita. Coelum igitur tegit omnia, quia sub aethere, uel in aethere continentur omnia. In aethere dicuntur stellae infixae, non ut gemmae in auro, sed ut in eodem semper existentes, semper enim in eadem parte uidentur. Aliae dicuntur erraticae, quia modo in hac, modo in illa parte uidentur.

Aether quomodo caelum dicitur
Ignis quomodo firmamentum.
Quomodo stellae dicantur infixae in aethere.
Stellae erraticae

De stellarum erraticarum motu & quiete.

ET quomodo de infixis fecimus mentionem, quaramus utrum moueantur, an omnino careant motu, & si mouentur, qualiter moueantur. Sunt qui eas non moueri asserant, sed a firmamento, ut in eo infixas, ad ortum & occasum referri. Alij dicunt eas proprio motu moueri, quia igneae sunt naturae, nec aliquid in aethere uel auro sine motu nihil posse sustineri, sed semper in eodem loco, & circum se moueri. Terz

ij dicunt easdem de loco ad locū moueri, nullum tamen earum motū ab oculis nostris sentiri, quia tantū spatij in peragratiōe circulorū suorū cōsumant, quod uita humana, quæ breuis est, etiam ad breue punctū tā tardæ accessionis cōprehendendū non sufficit. Quamuis uero huic sententiæ quod de loco ad locū moueant consentimus, aliam tamen præterdimis rationē, quare motus earū non sentiat, quæ talis est: Om̄is motus discernitur per immobile, uel minus mobile.

Cū enim aliquid mouetur, si aliquid immobile uidemus, cū illud præteriri uel appropinquare uidemus, motū sentimus. Sin autē aliquid moueatur, neq; aliquid uel imobile, uel minus mobile uidemus, motus non sentitur, quod potest probari p̄ nauim in mari currentē. Motus ergo stellarū, uel per immobile, uel minus mobile superpositū sentiē, nunquā p̄ superpositū, ut per signa, motū planetarū discernimus, quia modo sub hoc signo, modo in alio uident. Super prædictas uero stellas nihil est uisibile, ideo non est quo earū motus discerni possit. Mouētur ergo, sed infixæ dicuntur, quia motus earum prædicta ratione non sentitur.

De circulis cœlestibus.

I Neodē firmamento philolophi dixerūt xi. esse circulos, quorū duo sunt uisibiles, alij inuisibiles. De uisibilibus ergo prius disseramus. Duo igit̄ uisibiles sunt, galaxias, i. lacteus circulus, gala enim lac, xios circulus, & zodiacus. Incipit galaxias iuxta septētrionē, ex parte oriētis, & obliquādo per Capricornū & Cancrū transiens, reuertit̄ ad idē principium. Dicitur autē lacteus propter notabilem sui claritatē. Si quis uero unde sit in illa parte cœli ille notabilis splendor scire desyderat, legat Macrobiū, Zodiacus uero per Arietē ad Cancrum ascendit, de Cancro uero per Librā ad Capricornum descendit. Descendere uero & ascendere iuxta nostrum situm intellige. Hic, ut ait Macrobius, in duodecim & quas partes per fluxū aquæ diuisus est, quarum unaquæq; dicitur

Quomodo omnis motus discernatur.

Galaxias.

De Zodiaco.

Descendere & ascendere signa.

*De signorum
dispositione.*

dicitur signum, quia eis signamus in qua parte cœli Sol sit, & alij planetæ, & qua exierint, & ad quam debeant peruenire. Sed quomodo illa signa nominibus animalium titulata sunt, ut Aries, Taurus & c., circulus qui ea continet, zodiacus dicitur. Zoon enim est animal. Si quis autem causas nominum quærat, Helpericum legat. Signorū uero dispositio talis est, quod propinquus nobis est Cācer, scilicet in confinio nostræ habitabilis & torridæ; deinde Leo, obliquādo uersus orientem descendit, post Virgo, deinde Libra existēs in medio torridæ Zonæ, ultra quā est Scorpius, deinde Sagittarius, post quem est Capricornus à nobis remotissimus. Deinde oblique ascendēdo, est Aquarius, post ea Pisces, deinde Aries in medio torridæ Libræ oppositus, supra est Taurus, Gemini postea, deinde Cancer. Quod signum cuius mensis sit, & quare, loquendo de Sole docebimus.

De quinque parallelis.

Circulus æquinoctialis.

NOuem alij circuli sunt inuisibiles, quorū quinque sunt paralleli, unus quorum æquinoctialis dicitur, hic est qui per medium torridæ Zonæ uadens, per Arietem & Libram, diuidit cœlum in duo hemisphæria. Qui dicitur æquinoctialis, quia quando Sol ad ipsum ascendendo uel descendendo peruenit, æquat dies noctibus, de quo in sequētibus docebimus. Alter de parallelis dicitur cōiunctio nostræ habitabilis & torridæ. Tertius coniunctio eiusdem, & frigidæ. Quartus ex altera parte torridæ, cōiunctio torridæ, & alterius habitabilis. Quintus coniunctio alterius frigidæ & habitabilis. Sed quia auctoritas clamat in cœlo esse quinque zonas, utrum in æthere, uel in aëre sint, tractantes de aëre dicemus. Isti quinque circuli dicuntur paralleli, id est æqualiter distantes, quia à medio, id est æquinoctiali æqualiter distant. Tantum enim distat hæc coniunctio nostræ habitabilis, & torridæ, quantum coniunctio alterius. Similiter & coniunctio nostræ habitabilis, & frigidæ alterius.

De duobus

De duobus coluris.

Post hos sunt duo coluri, quorū principiū est in medio septentrionis, sed alter inde per Cancrū ascendit, & descendit per Capricornū, rediens ad idem principiū. Alter inde uadens per orientē, & Arietem, reuertit per occidentē ad suum principiū, & ita in summo septentrionis se intersecāt, & cœlū in quatuor quadrantes diuidunt. Dicunt aut coluri *Coluri unde dicti.* quasi colon urī, id est membrū bouis syluestris, dicti sic propter imperfectionē, nō quia in se imperfecti sint, sed quia illa pars alterius poli, quā intersecant, nunquā à nobis uidetur.

De meridiano circulo & horizonte.

Duo qui ad prædictū numerū supersunt, sunt meridianus & horizon. Horizon est ubi cœlū uidei iungit cū terra. dictus horizon, quasi limitans. Meridianus circulus dicitur linea designans illā partem cœli, in qua sol existens, & qualiter distat, ab ortu et occasu. Isti duo ultimi nō scribunt in sphaera, quia pro diuersitate circūspicientiū uel habitatiū

De motu cœli.

(uariant.

Motus uero ætheris uel ignis, qui prædictis rationibus cœlum & firmamentū dicit, talis est. Cū ignis naturaliter semp sit in motu, nec supra ipsum sit quo ascendat, ut ostendimus, nec descendere potuit, quia hoc cōtra naturam eius est, & omnia inferiora loca ab inferioribus elemētis occupata erant. Iterū, quia inutile fuit illū descendere, descendendo nempe terrā incenderēt, nec in ea aliqd uiuere posset. Ergo in quo potestātē habet, id est in circuitu mouet, nō occupando diuersa loca. Se mouere est, partes aliter, & aliter si *Quid sit se mouere.* tas in eodē loco habere. Sic uero in circuitu se uertendo ab ortu per occasum, ad ortum refert secum stellas, tam erraticas quàm infixas. Quamuis tamen sic circa terram uoluatur non recto modo, sed obliquo, circa nostram terram habitabilem uoluitur, quod per polos uideri potest.

E Deduobus

De duobus polis & axe.

Est autem polus stella immobilis una in hoc capite, alia in aliud. Axis uero est linea intelligibilis, de polo ad polū per mediū terrā directā, circa quam uoluitur firmamentū. Si ergo recto modo uolueret firmamentū, recto modo unus de polis esset super terrā, alius sub terra, uel in lateribus terrā. Cū uero unus sit inter mediū coeli elatus ex nostra parte, & similiter ex alia, linea quæ dicitur axis, obliqua est, & circa ipsam oblique uoluitur firmamentum.

De septem planetarum cursu.

ET quomodo falsam sententiā quorundā de firmamento improbauimus, nostrā uero potenter probauimus, & de stellis in eo infixis, de circulis, & motu eiusdē non tacuimus, de planetis incipiamus. Et quia à summo elementorū incepimus, à summo planetarū incipiamus. Summus itaque planetarū Saturnus dicitur, in peragratiōe zodiaci ferre triginta annos consumens. Vnde in fabulis senex fingitur. Hęc itella frigida & nociua dicitur. De cuius frigiditate modo primum, deinde de nocumento eius differemus. Stellam istam frigidā esse, sic antiqui Astrologi probauerūt, cū Solem scirent existentem in Cancro, terras urere uidebant, in aliquo anno minus solito contingere. Scientes autē ex natura solis hoc non contingere, quasi erunt quis planeta esset in eodem signo cum sole, reperiētesque Saturnum, dixerūt in eo causam frigiditatis esse.

Saturnus.
Saturnus eury frigidus.
Stella unde dicantur ignea.

Quare stelle dicantur uel frigide, uel calide.

Sed dicet aliquis, Cum omne corpus stellarū ignea sit natura, quod probat motus & splendor, quare una stella dicitur frigida, alia calida. Neque illā probamus rationē, quæ dicunt quidam ex uicinitate aquarū congelatarū, Saturnū esse frigidum, sicut Luna est ex uicinitate aquæ & terræ. Probauimus enim aquas in superioribus esse non posse. Sunt qui

qui dicunt plures esse ignis qualitates, quæ in quibusdã corporibus sunt cõiunctæ, in quibusdã diuisæ. Quemadmodũ enim quoddã igneũ, calidum, & nõ splendidũ, ita est quoddã splendidũ & non calidũ. Dicunt enim quod ignea non sunt calida, nisi quæ uicina sunt alicui spissæ & humidæ materiei, quam in sui substantiã transmutent. Vnde si alicui igneo desit uicinitas spissi humoris, deficit in eo calor. Hoc autem probat per solem, qui in cõuallibus montium, ubi aër spissior est, magnũ exercet calorẽ. In superioribus uero propter aëris subtilitatẽ non exercet. Huius rei indicium est, perpetuæ niues ibi existentes. Sed de situ terræ loquẽtes, satis hoc dicemus. Volũt etiam isti super lunam nullũ sensum caloris esse, præ nimia ætheris subtilitate.

Qualitates à rebus tribus modis nominantur.

NOs uero dicimus nomina qualitatum tribus modis attribui rebus, uel propter effectũ, ut uinum dicitur calidum, quia efficit calorem, & si frigidũ sentiatur. Vel propter sensum, ut cũ dicimus aquam bullientem esse calidam, & si naturaliter sit frigida. Vel propter signum, ut cum dicimus, sanum esse bene dormire, sine difficultate spirare. Cum igitur aliqua stella dicitur frigida, effectui deputetur. Quamuis ergo in se sit calida, si efficiat frigus, dicitur frigida. Inde quia Saturnus iunctus Soli minuit calorem, propter effectus dicitur frigidus, & si in se sit calidus.

Saturnus frigidus.

Vnde stelle frigiditatem parent.

Sed fortẽ quæret aliquis: Si corpora stellarũ ignea sunt, unde contingit quod quædã de illis efficiunt frigus. Dicimus rationẽ non posse inueniri, in omnibus, sed in quibusdam recurrendũ est ad creatorem, quamuis possimus hanc inde reddere rationem, quod diuersa ignea ex propinquitate & remotione, magis & minus calefaciant.

E 2 Vnde

Saturnus.
Sol.

Vnde Saturnus quia est remotior à nobis, nō calefacit terrā. Sol uero quia propinquus est terræ, magis eā incendit, uel dicamus, quod quāuis aliqua stella sit calida, sunt in ea aliæ qualitates quæ nobis ignotæ sunt, propter quas calor nō potest descēdere. Sed quia in medio proposuimus quæstionē, nec omnia possumus omnes, sit ingenium uniuscuiusq; inquirere, quid pro hac quæstione soluenda possit reperire.

De stella nociua, & Saturno falcigero.

HAec eadem stella dicitur nociua ex frigiditate, & maxie quando est retrograda. Vnde in fabulis Saturnus dicitur ferre falcem, deferens enim falcem, plus nocet recedēdo quā accedendo.

De Ioue secundo planetarum.

Post Saturnum est Iuppiter, in peragratione Zodiaci, duodecim annos consumēs. Hæc stella beniuola est, tēperata, quippe in suis qualitatibus, quod per conūct. onem eius cū Sole probatū est. Sed quomodo medius est inter Saturnum & Martem, si existat in superiori abside circuli sui, tūc inferiorū nociuitas temperat, sed minorat eius beniuolentia. Inde est quod in fabulis dicitur, Iuppiter Saturnū patrē expulisse, quia uicinior Saturno factus, naturalē nociuitatē ei aufert. Dicitur etiā adulterando diuersos genuisse, quia conūgendo se prædictis, diuersa efficit in terrenis.

Quomodo Iuppiter Saturnū regno expulsi se dicitur.

Quomodo Iuppiter adulter.

De Marte tertio planetarum.

Tertius est Mars, stella calida & sicca, & inde nociua, in biennio peragrans Zodiacū. Positus uero inter Iouē & Venerem, quæ sunt stellæ beniuolæ, ex eorum uicinitate, minuit suam nociuitatē, illarum beniuolētiam. In prælijs dicitur dominari, quia calorem confert & siccitatem, ex quibus est animositas, calidi enim & sicci animosi sunt.

Mars quare belliger.

De Venere quarto planetarum.

Quarta secundū Platonicos est Venus, calida & humida, unde est beniuola, in anno ferè Zodiacū circūies. Dicitur

Dicitur adulterata cum Marte, quia existens in superiori ab Venus quare
 fide circuli sui, facta uicina Marti, minus est beniuola. Dea adultera et lux
 luxuriae dicitur, quia calorem confert & humorem, ex quibus xuriosa.
 est luxuria. In calidis & humidis uiget luxuria. Ut enim pro Qui Veneri
 pter Venerem breuiter dicamus, quod de homine prolixius existant.
 loquentes exponemus. Calidi & sicci multum expetunt ex ca
 lore, sed ex siccitate non sustinent effectum. Frigidi uero & sic
 ci nec appetunt, nec effectum habent, nisi raro, & si faciunt, maxi
 me eis nocet. Frigidi uero & humidis e contra male appetunt,
 sed effectum habent. Calidi uero & humidis appetunt, & effe
 ctum habent, maximeque corporibus eorum prodest effectus.
 Haec eadem stella Lucifer & Hesperus dicitur: sed Lucifer Venus Lucifer
 quando ante Solem uidetur in mane. Hesperus quando ante Hesperus.
 eundem uidetur in uespere. Vnde est quaestio, an in eodem tem
 pore anni esse possit hesperus & lucifer. Dicunt quidam hoc Quaestio.
 esse non posse. Cum enim parus sit uelocitatis cum Sole, & ferè
 in eodem spatio temporis cursum suum perficiens, quomodo
 in una, eademque nocte, in uespere sequatur Solem, & in mane
 praecedat. In uno ergo tempore anni, praecedat solem, & tunc
 est Lucifer. In alio subsequitur, & tunc est Hesperus. Alij di
 cunt in uno eodemque tempore anni, illam ante ortum solis
 uideri, post occasum eiusdem, non tamen praecedere eum &
 subsequi, hoc namque impossibile est. Dicunt autem stellam illam Venus altior
 altiore esse sole, unde diutius uidetur in uespere, & si non Sole.
 sequatur solem, citius in mane, & si illum non antecedit. Di
 citur ergo lucifer & hesperus, in eodem tempore anni, non quia
 praecedat solem, & subsequatur, sed quia ante ipsum & post
 ex sui altitudine uidetur. Tertij dicunt Venerem & Mercurium Veneri &
 esse ferè eiusdem coloris & quantitatis, semperque solem Mercurij.
 comitari. Cum ergo sic illum comitant, quod una praecedat, alte
 ra sequitur, praecedens in uespere propter splendorem solis non
 uidetur, sed sequens post occasum eius apparet. Contra autem
 est in mane, praecedens nempe uidetur, sed sequens splendore
 E 3 occultitur

occultur. Sed quia sunt unius coloris, & quantitatis, una & eadem stella reputantur.

De quinto planetarum Mercurio.

Venus cū Mercurio adulterata.

Quintus est Mercurius, fere in anno cursum suū similit̄ ter perficiens, cū quo Venus legitur adulterata fuisse, quia quādo est in inferiori abside sui circuli, qualitibus il-

De sexto planetarum Sole.

(lius se miscet.

Chaldeorū opinio de loco Solis. Aegyptiorum opi.

Sextus est Sol, sed ante quā de eo dicamus, de statu & re trogradatione predictorū differamus. Deinde cur Chaldaei & eorū sequaces dixerint Solē esse in medio planetarū, super Venerem & Mercuriū. Aegyptij uero, quos secutus est Plato, eundem sextum descendendo dixerunt, & suppositum Mercurio & Veneri.

Sol attractiuus.

Stellas nunquā stare.

Quando planeta eleuatur nel deprimitur vnde causetur stellarū ascētio & descētio.

Dicunt igitur quidam solem esse attractiuæ naturæ. Si ergo illæ stellæ præcedant solem, si propinque sunt, at trahit eas ad se. Si aut̄ remotæ, saltem cogit eas stare, donec eas transierit, quod ostendūt per similitudinē adamantis & ferri. Dicunt alij, quod est quædā pars in circulo uniuscuiusq; ad quā unaquæq; cū peruenerit, sol eam facit stare, uel retroire. Sed nō dicunt quare. Nos uero dicimus eas nunquā stare, sed tamen uideri quod stent, quia cū sint igneæ naturæ necesse est semper sint in motu. Videntur tamen aliquando stare, ex arsi & thesi, id est eleuatione & depressione. Cōstat enim inter omnes Astrologos unūquęq; de planetis, à terra plus solito eleuari aliquando, & tūc eleuatur aliquando plus solito descēdere uersus terram, quod deprimi dicimus. Cum ergo eleuantur, & deprimūtur, si recto modo hoc fiat, quia dum ante eleuantur, sub eadem parte signi uidentur stare creduntur. Sin aut̄ retro obliquādo, retroire uidentur. Huius eleuationis & depressionis, sol est causa. Cum fons sit totius caloris, aliquando plus solito desiccet superiora & inferiora, unde desiccata corpora stellarum plus solito, leuia ascen-

uia ascendunt. Si iterum ad nutrimentum sui plus solito at trahant humorem, plus solito graua, & humida reddit ea, unde plus solito descendunt. Quod ergo dicunt stare, astro logicum est, quia sic uidetur.

De loco Solis, & cur ei Luna debeat esse uicina.

DEinde dicendum est, cur Chaldaei dicunt Solem quartum, Aegyptij uero & Plato sextum. Verum est Solem esse sub Mercurio & Venere iuxta Lunam. Cum enim Luna sit frigida & humida, necesse fuit ut Sol, qui calidus est & siccus, ei uicinus esset, quatinus ex calore Solis, frigiditas & humiditas Lunae ex siccitate, temperaretur, ne cum uicina sit terrae, & ideo illi magis dominans, si distemperata ueniret, & eam distemperatam redderet. Iterum cum Luna careat proprio lumine, ut ostendemus, quod a sole accipit, necesse fuit ut fonti sui luminis subiecta sit, sine medio. Sed quamuis hoc ita esse, uerum sit, Chaldaeis tamen aliter uisum, ex hoc quod dicemus: Sol, & Mercurius, & Venus ita sunt coniuncti, quod ferè in eodem spacio temporis, scilicet in anno plus minusue perficiat cursus suos. Ferè ergo aequales sunt illorum circuli, si iuxta quantitatem circulorum planetarum breuius uel prolixius tempus in peragracione Zodiaci consumunt. Cum ergo ferè aequales sint, unus ab alio totus non potest contineri. Intersecant igitur sese, quod circulus Veneris inferiore sui parte intersecat superiores partes circulorum Solis & Mercurij, plus comprehendens de mercuriali quam de solari. Circulus uero Mercurij parte sui superiore, intersecat Venerium, inferiore solarem. Circulus autem Solis, superiore sui parte, intersecat inferiores partes circulorum Mercurij & Veneris, sed plus Mercurialem, minus Venerium. Cum igitur circulus solis ab inferioribus partibus illorum circulorum ambiatur, iuste inferior illis dicitur. Sed contingit aliquid, quando, quod sol occurrit in superiore sui parte circuli, & illi in inferioribus suorum, & tunc liberius apparent. Sol enim

*Veneris &
Mercurij con-
uenientia.*

non

non adeo nō obscurat subiecta, quantū superposita, & ideo reputatus est sol illis esse superior: sed iam tractatū ad solem transferamus. Sed quoniā ceteri planetae, quemadmodū & sol mouent, de motu Solis loquimur, ut similia de alijs intel

De motibus stellarum.

(ligantur.

Generalis ergo sententia ferē omnium philosophorum fuit, firmamentum ab ortu ad occasum uolui, Solem uero & alios planetas, contrario motu ab occasu ad ortum moueri, quod ostendit oculis per dispositionē signorum. Cū enim Aries sic sit positus, quod quādo in medio cœli est, inter illū & orientē est Taurus, deinde Gemini, postea Cancer, inter eundem & occidentē sunt Pisces, post Aquarius, deinde Capricornus. Si ergo sol uersus occidentē tenderet, de Ariete in signū uersus occidentē positū transiret, scilicet in Pisces, deinde in cætera. Cū ergo in signa uersus orientem posita de Ariete transeat, scilicet in Taurū, & deinde in cætera, sine dubio mouetur ab occidente in orientē. Subnectunt

Quare diuersus firmamenti et planetarum motus.

Similitudo.

Planetae quomodo simul ad orientē et occidentē feruntur.

Helpericus.

etiam rationem quare necesse fuerit sic esse. Cū enim firmamentū ab ortu in occasum uoluat, si planetae similiter mouerent, tantus esset impetus quod in terra nihil stare posset uel uiuere. Vt ergo rapido motui firmamēti obuiarent, ut impetum illius temperarent, in cōtrarietate motus retorti sunt. Sed quāuis contra firmamentū deferant, firmamentū tamen refert eos secū ad occasum, & inde ad ortū, ut si aliquis existēs in nauī moueat se contrario modo, quā nauis eat, tamen à nauī quocunq; uadit deferē, non ideo à cōtrario motu quē scens. Ergo quod paulatim uadunt ad orientem, naturalis cursus est, quod ad occasum ex alterius est, id est firmamēti impetu. Helpericus uero dicit, hoc esse non posse. Cū enim sol nō sit de ste stellis infixis in firmamento, qualiter ab ipso referetur. Si enim aliquis extra nauem est, quomodo à nauī deferetur. De eo uero quod sol uadit ad signa, uersus orientem, dicit, sic uideri, non sic esse. Cum enim ait, firmamentū & sol

& sol naturali motu ab ortu ad occasum tendant, ita quod sol est sub prima parte Arietis, quia firmamentū aliquanto uelocius est sole, transit eum cū in tricesima parte est, unius signi. Cū ergo sol uenit ad ortū, nō illa pars signi, quę añ uidebat supra solē, uidet, sed posterior, ita p singulos dies trā seūdo uidet quod eat, ad signa posteriora, cū tamē nō uadat quod poterit quilibet pbare p lunā. Cū em certū sit, lunā ad septētrionē nō currere, si nubes sub ipsa currāt, quādo transeūt lunam, luna uidet. Cōtra nubes ad septētrionē currere, & quod nubes ad posteriora currant. Sed quia priorū sententia doctissimus philosophorū cōsensit, & uera est, illi cōcedemus, & contra hoc quod ille dixit, Solem à firmamento non posse referri, cū in eo non sit, possumus dicere quod in firmamento iuxta nostram sententiā, qua dicimus firmamentū uocari æthera. Tamen dicimus, & si non sit in firmamento, tamen posse referri ab eo. Vt enim in eodem exemplo persistamus, si aliquid leue iuxta nauim sit, impetu illius refertur, & si in ea non sit: similiter Sol cum leuis & igne naturæ sit, à firmamento & si in eo nō sit, potest referri. Mouetur ergo sol, & alij planetæ ab occidente in orientem, non recto modo, sed modo descendēdo ad australia, modo ad nostram habitabilem, uersus borealia ascendendo secundum prædictam signorum dispositionem. Sed dicet aliquis, quæ necessitas fuit, quod sol obliquādo & nō recto modo moueretur? Respondemus, magna quā, ut ostendamus, prædoceamus quas diuersitates oblique meando operetur à remotiori .i. à Capricorno incipiētes. Igitur cū sol intrat Capricornum, quod cōtingit in medio decēbri, semper em sol in medio unius mensis intrat signū, & in medio sequētis mensis exit: eiq; attribuit mensi, in quo sol illud intrat, quia tunc est remotissimus à nostra habitabili, illa frigore cōstringitur.

Luna septētrionem non petere.

Sol quomodo non sit in firmamento.

Quomodo planetæ ab occidente in orientem moueantur.

Sol medio mēse intrat signum.

F Vnde

Vnde nubes & temporum mutationes, & hyems.

Terra autem & aqua naturaliter frigida sunt, nisi à sole calefiant. Iterum cum non sit quo rorescat, uel arefcat aër, spissatur in nubes, quæ dissoluuntur in pluuias. Inde fit quædam uarietas anni, quæ dicitur hyems, & est frigida, & humida, extenditq; donec trãseat sol auariũ, & pisces, quorum priorẽ intrat in medio Ianuarij, secundũ in medio Februarij. Constat ergo hyems in tribus mensibus, & est unũ de quatuor anni tẽporibus. In hoc constringunt pori, superficiei terræ, nec potest calor euaporare, qui remanens intus, nutrit radices herbarũ, & arborũ, uicemq; matris prægnãtis obtinet. Crementũ aut non confert, quia nec calor, nec humor, ex quibus est omne crementũ, propter cõstructionem frigoris non potest ascendere. Sed unde gelu, unde niues, unde grandines, unde pluuia, unde tonitrua, & fulmina cõtینگant, in tractatu de aëre dicemus. Huic tẽpori consimilia sũt aqua, flegma, ætas decrepita, hæc frigida sunt et humida: In eodẽ se melius habent colerici, peius flantici, melius iuuenes, peius decrepiti. Pessima est infirmitas quæ est ex flante ut febris cottidiana. Minus mala quæ ex colera, ut tertiana, utile est in eodẽ augmentare cibũ. Pori enim humani corporis ex frigore cõstringunt, unde calor qui nõ potest euaporare, intus remanens plus cõsumit. Contra interiorẽ igit defectiõnẽ, oportunũ est infundere exteriorẽ refectionem. Inde est quod apud antiquos deus hyemis pingui uentre pingebatur, & ab immunditia paludis spurius uocabatur. In eodem bonũ est calidis & siccis uti. Cum uero Sol ascendendo usq; ad Arietẽ peruenit, quem medio Martij intrat, nec nimis remotus, nec nimis propinquus est, utpote in medio torridæ zonæ positus. Vnde aër nostræ habitabilis, nec nimis calidus est, nec nimis frigidus, nec nimis siccus, nec nimis humidus, sed inter quatuor qualitates temperatus. Ex hac temperie pori terræ aperiunt, euaporatq; fumus humidus,

Qualitates
hyemis.

Deus hyemis
quare spurius
et pinguis uen-
ter.

Causa ueris.

dus, qui per radices herbarū & arborū ascendens, cōfert eis
 augmentū & uegetationē. Vnde quidā ē mensibus huius
 temporis dicitur Aprilis, quasi aperilis, quia terra aperit in
 flores. Estq; propriū huius temporis, quod inconstans sit,
 scilicet modo pluuiosum, ex uicinitate hyemis, modo siccū
 ex cōfinio aestatis, ex eadē ratione modo calidū, modo frigi
 dū. Inde est quod in Martio saepe infirmant homines, quia
 cū corpora humida aperta sunt ex calore, mox corrumpunt
 subito ex frigore. Sed si aliquis in hoc tempore se conserua
 ret, tardius in eo quā in alio incurreret infirmitatē. Hic
 subiciet aliquis: Vnde ergo est quod si aliquis intrat hyemē
 cum aliqua infirmitate, non tam saepe morit̄ in hyeme quā
 in uere? Respōdemus, Cū infirmitas oritur ex malo humo
 re, per membra se diffundente, ex frigiditate hyemis cōstrin
 guntur humores, nec possunt disfluere. Ex calore aut̄ ueris
 idem dissolunt̄, quibus discurrentibus per membra, suc
 cumbit homo, & moritur. Hæc temperies ab Ariete incipi
 ens, extenditur dū sol est in Tauro, & in Geminis, quorum
 primū in medio hyemis, secundū in medio Maij intrat. Huic
 tempori cōsimiles sunt aër, sanguis, pueritia, quia calida &
 humida sunt. In eo melius se habēt melancholici, peius san
 guinei, melius scnes, peius pueri. Pessima est infirmitas que
 uenit ex sanguine, ut sinoca, minus mala quæ uenit ex me
 lancholica, ut quartana. In eodē est conueniens uti frigidis
 & siccis. Cū sola aut̄ usq; ad Cancrū ascendit, ex propin
 quitate sua terram incēdit & desiccatur, unde est aestas calida
 & sicca. Quæ incipiens in medio Iulij, quando sol intrat
 Cancrum, extenditur donec sol est in Leone, quem intrat
 in medio Iulij, & donec est in Virgine, quam intrat in me
 dio Augusti. Huius temporis est radices herbarū & arborū
 desiccare. Cui similes sunt ignis, colera, iuuentus. Hæc
 enim calida sunt & sicca. In eo melius se habent flantiei,
 F 2 peius

*Aprilis unde
 dictus.*

*Infirmiores
 cur in Martio
 sint homines.*

Qualitas ueris

*Infirmitas san
 guinis pessima*

Causa aestatis.

*Qualitates æ
 statis.*

*Infirmitas ex
colera.*

peius colerici, melius decrepiti, peius iuuenes. Pessima est infirmitas que uenit ex colera, ut terciana, minus mala que ex flante. In eodem utile est uti frigidis et humidis. Augmentandus est potus, minuendus cibus. Cum enim ex calore aperti sint pori corporis, euaporat calor naturalis, ex quo non bene digeritur cibus, sed quia potus cito transit in sanguinem, augmentandus est.

Vnde tante temporibus diuersitates, questio.

Hic oritur questio: Cum ista diuersitates in predictis temporibus, ex propinquitate & remotione solis habeant contingere, Sol uero existens in Leone, tantum distat a nostra habitabili, quantum existens in Geminis, in Virgine, in Tauro, Libra, quantum in Ariete, quare in his tribus operetur calorem, & humorem, in duobus istorum, calorem & siccitatem, in tertio frigiditatem & siccitatem. Cui respondendum est, quod existens in tribus uernalibus, ex hoc quod propinquus est, operatur calorem, ex uicinitate precedentis hyemis humor operatur. Cum est in Leone, & Virgine, ex propinquitate calorem operatur. Sed quomodo ex calore astat, & ueris iam humor exsiccatus est, non est quo temperetur calor, nec unde sit humiditas, inest autem tempus calidum.

Autumni causa

Cum uero est in Libra, quia iam omnino desiccatus est humor, & extinctus calor, oritur autumnus frigidus & siccus. In quo fructus habentes intus humorem, ut racemi & cetera colliguntur, ex gemina siccitate, astatu & autumnu maturi.

Qualitates autumnu.

Incipit autem autumnus in medio septembris, sole intrante Libram, durans dum sol est in Scorpione & Sagittario. Primum quorum intrat medio octobris, secundum medio nouembris. Assimilatur huic tempori terra, melancholica, senectus, que frigida sunt & sicca. In eo melius se habent sanguinei, peius melancholici, melius pueri, peius senes. Pessima est infirmitas que ex melancholia, minus mala que ex sanguine. Ut enim dicamus generaliter, in omni tempore anni pessima est infirmitas

*Infirmitas ex
melancholia.*

firmi tas

ASTRO. PHILOSO. LIBER I. 49

firmitas quæ ex humore simili tempore gignitur. Qualitati
 bus enim temporis augmētatur materia morbi. Minus ma
 la est quæ fit ex humore tempori contrario, minuitur nancp
 qualitate tēporis materia morbi. In eodem uti calidis & hu
 midis utile est. Inæquale est enim tempus ex uicinitate præ
 cedentis æstatis, & subsequentis hyemis, unde & fucis fru
 ctuum tunc habundantiū, indiscreti homines periclitantur.
 Hic oritur quæstio similis priori: Cum sol existens in Scor
 pione, tantū distet à nobis quantū in Piscibus, in Sagitta,
 rio, quantū in Aquario, quare alias operetur in illis qualita
 tes, alias in istis. Huius solutio facilis est. In precedentibus
 nempe, id est Scorpione & Sagittario, quia ex æstate desic
 catus est humor, iamq; sol mediū torridæ zonæ transiit, fri
 gus est & siccitas. In istis, alijsq; similiter est sol remotus, fri
 giditas est. Sed quia iamdudum defecit calor, qui aëra desic
 cat, paulisp spissatur in nubes, & fit tēpus humidū. Quāuis
 ergo, ut prædiximus, hyems sit frigida & humida, in princi
 pio tamen magis est frigida minus humida, in fine magis
 humida & minus frigida: in medio æqualiter. Ver autem in
 principio magis est humidū, minus calidū, in fine magis ca
 lidum, minus humidū, in medio æqualiter. Aestas in princi
 pio magis calida, minus sicca, in fine sicca magis, minus cali
 da, in medio æqualiter. Autūnus in principio magis siccus,
 minus humidus, in fine magis frigidus, minus siccus, in me
 dio æqualiter. Notandū uero quod quamuis istæ sint qua
 tuor temporū proprietates, ex accidenti tamen aliquando
 uariantur, ut si cū sole in hyemalibus signis, sit aliquis cali
 dus, & siccus planeta, ut Mars, sit hyems præter naturā cali
 da & sicca. Similiter si in æstate cum sole sit aliquis frigidus,
 humidus, plus solito frigida sit & humida, similiter de alijs
 est. Ideo prudētī physico semper est prouidendū, quæ signa
 sol obtineat, & quis planeta sit cū eo in eodē signo, ut sciat,
 qualis futura sit æstas, & alia tempora, ut contra futurā qua
 litatem, præsto sit medicamen.

*Minus male
infirmitas.*

Questio.

*De proprietatibus
quatuor
temporum.*

*Vnde hyems
calidus.*

*Æstatis frigi
ditas & humi
ditas.*

F 3 Quare

Quare tam necessarie temporum uarietates.

Cum igitur has diuersitates operetur Sol, uel oblique aliquando, & descēdendo, uideamus quid mali sequeretur, si semp recto modo uolueretur. Et de hoc nullus dubitat, quod si semper ita propinquus nobis uideretur, ut est in æstate, semper æstus haberemus, nec aliquid crescere posset. Similiter si remotus esset, ut est in hyeme, rigor frigoris semper esset, nec ex terra fructus & herbæ nascerentur. Sed dicit aliquis, Si ita se moueret, ut est in Ariete, quod æqualiter distaret à nobis, semp temperiem ueris faceret, nec aliquid mali inde proueniret. Nos uero dicimus, pessimū malum inde prouenire. Nunquā enim terra intus conciperet, qđ ageret in hyeme, neq; fructus si aliqui nascerent, ad maturitatem tēderent, sine quibus numerus animarū tū uiuere non potest. Et quomodo de naturali motu solis, & de his quæ agunt, oblique ascēdendo, & descendendo satis docuimus, consequens est, quatinus de his quæ à firmamento relatus agit dicamus. Cū ergo sol naturali motu ab occidēte ad orientem contra firmamentum nitatur, cottidie tamen à firmamēto ad occasum refertur, existensq; super terrā, agit splendorem, qui dicitur dies: sub terra uero eadē existente, in superiori parte est obscuritas, quæ nox uocatur. Attendē dum est, quod dies alius naturalis, alius usualis.

*Vnde cansetur
dies & nox.*

De naturali die.

Naturalis dies est spacium xxiiij. horarū, continens usualem diem, & noctem: unde dicimus xxx. dies esse in mēse, cū in eo sint dies & noctes. Hūc philosophi, in quatuor diuiseūt, à nona parte noctis, usq; ad tertiā usualis diei, calidū & humidū esse, dicentes: à tertiā usq; ad nonam, calidū & siccum: à nona diei usq; ad tertiā noctis, frigidum & siccum, à tertiā noctis usq; ad nonam, frigidum & humidū. Inde cōtingit qđ quadā infirmitates in diuersis partibus, eiusdē peius & melius secundū prædictā de tēporibus rationē se habent.

De usuali die.

Vusualis dies est spatium quo Sol ab ortu ad occasum refertur. Hunc ut naturalē in quatuor diuiserūt. Prima enim parte rubet sol, deinde splēdet, postea calet, ad ultimū descendet, & tepet. Inde est quod in fabulis quatuor equi phœbo attribuuntur, nomina prædictis proprietatibus conuenientia continentes. Primus nempe dicitur Eriçtreus, id est rubens; secūsus Acteus, id est splēdens; tertius Lampos, id est ardens; quartus Philogeus, id est amans terram.

Unde tanta dierum diuersitas in diebus usualibus.

In istis usualibus diebus tres in anno contingunt diuersitates. Aliquando enim æquales sunt noctibus, aliquando proluxiores, aliquando breuiores. Harū diuersitatum hæc est causa: Cū sol est in hyemalibus signis, tumor terre, qui est in medio torridæ zong, intra nos et ipsum positus, aufert nobis ne illū cito uideamus, & causa est, quare cito ab oculis nostris auferatur, ideo breuis est splendor apud nos super terram, id est dies, proluxa umbra, id est nox. Sed quando est in Cancro, & in alijs æstiuatibus signis, quia circa tumorē terræ nascitur, cito in mane uidetur, & tarde ab oculis auferatur, inde proluxius est splendor super terram, & breuis umbra. Eodē modo in Ariete, uel in Libra existēs, quia æqualiter distat à nobis, æqualiter super terram, & sub terra est, unde æqualis est, splendor & umbra.

De eclipfi Solis.

Enumeratis effectibus solis, tam ex naturali motu, quā ex accidentali, de eclipfi eiusdem dicamus, unde, & quo tempore. Cum in aliquo tempore contingit solem esse in medio Zodiaco, qui locus egypticus dicitur: sub eodem uero Luna sic est posita, quod si linea dirigeretur, iret per medium solaris, & lunaris, terreniq; corporis, tunc luna facit radios solis sic elidit, ne ad terram obiectu lunaris corporis possint descendere. Item Sol patitur eclipfin, non quod

Fulgens solis
est. hys noib
appellat. uide
B. r. a. lib. 4.
ca. 3.

Solis equi

Quod. z. meta.

Imara uolucres pyxons

Eous & Aethon. Solis eq

Prus & phlegon himinib.

auas flammiferis implet

pedib; repagula pulsant.

non quod unquam deficiat in se, sed quia tunc non uidetur. Inde est quod nunquam non in tricesima, uel uicesima nona Luna hoc contingit, quia alia die non est cum sole in coniunctio-
nali gradu. Nectamen in omni tricesima, uel uicesima nona hoc contingit, sed quando contingit, in eis contingit. Si enim in tricesima die luna sit ita supposita soli, quod alterum aliquan-
tulū sit uersus Cancrū, alterū uersus Capricornum, non potest luna solis uisum & radiorū descēsum nobis auferre, sed quia de sole pro posse nostro differ uimus; de luna dicamus.

De Lunæ corpore & qualitate.

LVna igitur ex propinquitate aquæ & terræ, spissius ha-
bet corpus quàm cætera stellæ, unde non habet propriū
splendorem & calorē, sed à sole accenditur. Si enim haberet
propriū calorē, cū uicina sit terræ, & per singulos menses ad
Cancrum ascendat, & descendat ad Capricornū, per singu-
los menses, æstum caloris, & frigus hyemis in terra ageret,
in tamq̃ continuis inæqualitatibus, nihil uiuere posset. Ca-
ruit ergo splendore & calore, à sole tamen superposito illu-
stratur, non tamē semper æqualiter, quantū ad nos, sed mo-
do est nouiluniū, modo pleniluniū, modo interluniū: unde
hoc cōtingat, uideamus. Dicūt quidā, quod quādo supposita
est soli in eodē signo, præ nimio splendore solis eā obscurari,
nec posse apparere. Sed quando elongat à sole, in parte inci-
pit splendor eius apparere, unde cū plus remouet à sole, ma-
ior in ea splendor apparere, quia quāto illi propinquior est
minor apparet. Sed si inde, quia propinquior est soli, minor
in ea splendor apparet, quanto remotior, maior in parte op-
posita soli, paruus apparet splendor. Cum aut̃ primum ap-
pareat splendor ex parte solis, falsa uidet̃ illorū sententia.
Nobis uero uidetur, quod omne luminosum corpus, sup-
posito aliquo obscuro, in opposita parte sui, iacit umbram
in parte sui splendorē. Cū ergo luna, quæ ut præ diximus, na-
turaliter est obscura, soli est opposita in parte sui, id est supra
sol po

sol ponit splendorē in opposita parte, id est uersus terram iacit umbram, unde à nobis luna non uidet̃, sed quando elongatur à sole, incipit parū splendoris admodū gracilis cornu apparere, diciturq; Monoides. Quanto plus elongatur à sole, plus splendoris descendit, ita quod in septimo die Dicothomos, id est diuisa per medium uidetur. Et est notandum, quod quantū splendor descendit, tantū umbra ascendit, & econuerso. Post septimū uero diem usq; ad decimū quartū est apud Hycritos, id est, minus plena, & maior dimidia. Quarta decima uero die, quia per diametrū remota est à sole, quod potest probari per hoc, quod sole occidente, ipsa oritur, iam tota umbra ascendit, & totus splendor descendit: estq; Panelenos, id est pleniluniū. Postea uero incipit pro-
*splendoris de
scensus, umbræ
est ascensus.*
 pinquare soli, & umbra descēdere, splendorq; ascēdere, unde deficit ex nostra parte splendor, & sicut primū descendēdo Amphicritos, deinde Dicothomos, postea Monoydes, Eclipsis uero lunæ talis est ratio: Sole & Luna in prædicta
*De lunæ eclip-
psi.*
 ecliptica linea sic dispositis, quod sol est in inferiori hemisphærio, luna in superiori, terra in medio, sic quod si linea dirigeretur, à medio lunaris corporis, transiret per mediū terreni & solaris, tūc tumor terræ circūpositus, altius dirigit umbram, scilicet usq; ad ipsam lunā, unde radij solis eā non possunt accendere, patit̃q; eclipsin, donec mouendo se tumorē transierit, & splendor in ea incipiat apparere. Inde est quod non deficit, nisi in xv. uel xiiij. luna, quia tūc est soli opposita. Non tamē in omni quintadecima hoc cōtingit, sed quādo contingit, in ea contingit. Vnde ergo in omni nō contingat, docebimus. Sed quia hoc contigit ex figura umbræ terræ, de figuris umbrarū, quæ ex aliquo rotundo, splendido corpore eiusdem figuræ sunt, docebimus. Omnis ergo talis corporis umbra, uel est Chelindroydes, uel Calathoydes, uel Conoydes. Et est Chelindrus, figura longa, & rotūda, æqualiter crescens, necq; in summū lineas contingens. Inde
 G dicitur

*Chelyndroi=
des umbra.
Sol octies ma=
ior terra.*

dicitur Chelyndroides umbra quæ talis est figura. Quæ fit quoties luminosum corpus & obscurum, eiusdem sunt quantitatis. Cum ergo corpus solis & terræ æqualia non sint, quippe cum sol octies maior sit terra, umbra terræ Chelyndroides non potest esse. Calatus uero est figura ab acuto in latum tendens, inde Calathoydes dicitur huius figure umbra, obscuro quod in medio lunæ est semper. Hæc fit quando luminosum corpus minus est obscuro, sed figura umbræ terræ Calathoydes esse non potest, quia sol maior est terra, ut probat Macrobius. Conus est figura à lato in acutum tendens, quæ fit si luminosum corpus maius sit obscuro. Quia ergo solare maius est terra, umbra illius est Conoydes. Cum ergo sol & luna sic sunt, ut prædiximus, disposita, Conus umbræ terræ recto modo ad lunam tendit, eamque inficit, nec radios à sole accipit, donec Conus terræ transferit. Sin autem quinta decima luna non sic sit disposita, sed alterum sit aliquantulum uersus septentrionem, alterum uersus austrum, Conus umbræ non recto modo ad lunam dirigitur, nec eam inficit, si iuxta illam est.

De umbra lunari.

*Luna diuersis
partibus et po=
lita et scabrosa*

Viso unde eclipſis lunæ contingat, & quare non in singulis mensibus, de umbra quæ semper in medio eius uidetur, quid nobis inde uideatur dicamus. Cum luna frigida sit & humida, quamuis à sole illuminetur, aliquid naturalis obscuritatis in aliqua parte sui retinet, quæ ibi semper apparet. Aliter: Quamuis lunæ corpus sit naturaliter obscurum, tamen in quibusdam partibus suis tersum & politum est, admodum speculi, in quibusdam scabrosum, et quasi rubiginosum: ubi ergo politum est, ex radijs solis resplendet, ubi scabrosum naturalem obscuritatem retinet.

FINIS PRIMI LIBRI

PRAEFATIO.

ET si studijs docendi occupati, parū spatij ad scribendū habeamus, quoniā tamen multos philosophiā uestes abicidentes, & cū panniculis arreptis totā sibi ceffisse credentes, abisse cognoscimus, uoce ipsius reclamātis excitati, ne nuda remaneat, particulas abscissas, stilo nostrā paruitalis consuiimus, non ignari morsibus inuidiā nos subiacere, quia hodie est periculū nosse & habere. Sed quomodo, ut ait quidam, Iustus inuidiā nihil est quā protinus ipsum Auctorem rodit, excrucians animū. Et Horatius: Inuidiā Siculi nō inuenere tyranni, Maius tormentū. De tormento illorū certi, & si de multis morsibus uenenatorū, non dubitantes, quasi Catonem per aestum Lybiā ueritatē sectantes, rationibus diuersis, ut linguis minuti ad sequentia transeamus, Et quomodo de aethere, & eius ornatu, quā nobis uisa sunt, nostro proposito congrua docuimus, de aëre illi coniuncto & subiecto, doceamus, quā in illo, uel unde contingant ostendentes.

Horatius

Cato in aestibus
Lybiae.DE QUALITATE AERIS,
LIBER SECVNDVS.

AER IGITVR est à luna usq; ad terrā, qui quāto est terrā propinquior, tātō humidior & spissior, quāto remotior, tātō siccior & splendidior. Hic cū sit suppositus soli, ex eo calorem et splendore accipit. Sed quoniam sol terminos torrida zonae nunquā excedit, illā partē aëris ex uicinitate sui accendit, remotas uero expertes sui caloris relinquit, siūt q; frigida ex uicinitate terrae & aquae. Posita uero in medio, ex utraq; intemperie, hinc inde temperantur.

De quinq; aëris zonis.

SVNT ergo in aëre diuersitates, quā ab antiquis quinq; zonae dictae sunt, nō ut quidā existimāt sup lunā. Ibi nēpe omnia sunt immutabilia, quia illic nulla est contrarietas.

G 2 C. m

Cum enim ibi sit sit aether, qui ignis dicitur, corporaque stellarum ignea, unde in aliqua parte erit frigus? Sed scio istos ex uerbis philosophorum errasse, qui quinque zonas in caelo esse pronunciant, ut Vergilius: Quinque tenent caelum zonae. Contra hoc geminam habemus defensionem. Prima est, quod aer saepe uocatur caelum, unde dicuntur aues caeli. Secunda est, quod quinque partibus aeris, quinque partes aetheris superpositae sunt, uocaturque pars aetheris, nomine partis aeris, sibi superpositi, diciturque pars superposita frigida, frigida, quamuis in ea nullum sit frigus, pars superposita torrida, torrida, non quia in aethere sit feruor caloris. Est enim ignis superior tam subtilis, quod accendere aliquid non potest, doec humido se misceat & spisso. Ista ergo diuersitates ex aere superposito, sunt in terra, qualitas quippe aeris terram inficit subiectam. Sunt ergo quinque zonae in aere, quinque in terra. De aere ergo nostrae habitabili superposito differamus, ostendentes quae in eo, & unde sunt diuersitates, a pluuia quae est omni temporis communis, incipientes.

De pluiarum causis.

Pluuiarum ergo diuersae sunt causae. Aliquando namque spissior fumus euaporat & humidus, qui dum ascendit, minutissimae guttae inuoluunt se, quae grossiores, & graues factae, cadunt, fitque pluuia. Aliquando uero aer ex frigidityte terrae & aquae spissat, transitque in aqueam substantiam, quae calore solis, ut glacies ab igne dissolutae, cadit per minutas particulas. Aliquando uero ad nutrimentum sui caloris, solem at trahere humorem contingit, & quod in illo liquidius est, in igneam transit substantiam, quod uero grauius est deorsum cadit. Unde post acutissimum calorem, uidemus contingere pluuiae inundationem.

Quomodo ignis semper sursum, quare radij solis & eius calor deorsum.

EST autem quaestio, Cum proprium sit ignis tendere sursum, unde est quod radij solis, & calor ad terram tendunt? Ad quod dicimus, quod sol est igneae naturae, non quia ex solo

igne cōstet, sed quia in eo dominat̄, ut pr̄docuimus corpo-
ra stellaria ex quatuor elementis esse facta, dominantē tamē
igne. Cū ergo sol ex quatuor elementis cōstet, quāuis igne
dominante, quod in eo est ex aqua & terra ad simile, id est a-
quam & terrā tendit. Sed dū à calor̄is fonte procedit, secum
defert aliquid calor̄is, quo terra & aqua calefiūt. Et quomo-
do natura calor̄is est ascendere, calor qui pr̄dicto modo de-
scenderat, reuertendo secū defert aliquid humoris, ebulliē-
do quod in sui substantiā transmutat. Si ergo proprie uolu-
mus loqui, dicemus quod sol sursum eleuat humorē, nō at-
trahit, ideo fons calor̄is dicitur, quia sic subdita calefacit.

Ignis uero superior non, cum enim sit elementū, nō ex ele-
mentis factum, nihil est in eo quod ad inferiora descendat.
Inde est quod pars aëris & terræ solī subdita, calefit, remotæ
autem frigidæ sunt, & si sint ætheri subditæ. Sed dicit ali-
quis, Nonne ignis ubicunq; est, calidus est? Cui dicimus, *An ignis ubiq;
calidus.*
Non nisi humido & spisso mixtus. Quamuis super lunā sit
ignis, non est ibi feruor. Deficit enim humida & spissa mate-
ria, qua accendat̄ ignis. Neq; frigus est ibi, nec obscuritas,
sed unus & cōtinuus splendor, nec aliqua mutabilitas. Sed
dicit, quod Aristoteles ait: Impossibile est, ignem nō calere.
Omnes Aristot. ibi locutū esse de hoc inferiori igne, qui ali-
cui spissæ materiæ mixtus, non desinit calere. Vel dicamus
ignē semper calere non actualiter, sed naturaliter. Quarta
causa pluiarū est, uentus eleuans humorē de stagnis, flu-
minibus & lacubus, inde quod ranunculi, & pisces multis
uisi sunt cadere de aëre. Cū enī, ut pr̄diximus, aqua à uēto
extollitur, contingit quod ranūculos & pisces secū eleuat,
quibus ex naturali grandine descēdentibus, stupent ignorā-
tes. Nullū ergo tempus anni immune est à pluiā. In omni
nanq; uel fumus humidus euaporat, uel aër ex frigiditate
spissatur, uel humor calore, uel uento eleuatur. Hæc plu- *Pluuiæ sanguis-
uia quādoq; plus solito spissata, & ex nimio calore succēsa, nea unde.*

G 3 fit ad

fit ad modū sanguinis rubea & spissa. Quod uidentes physici
cam ignorantes, dicunt sanguinem pluere. Inde uerisimile
est, dictum esse, quod ante finem huius seculi, guttæ sangui-
nis cadent, quia cū debeat exustione finire, ut testatur scriptu-
ra: Ignis in conspectu eius exardescit, & alia. Qui uenturus
est iudicare uiuos et mortuos, & seculū per ignē, aquæ ex ca-
lore in nubibus suspensæ, ex feruore spissabuntur, & incen-
sæ, rubeæq; factæ ad similitudinem sanguinis cadunt.

Arcus discolor.

ET quomodo in pluuioso tēpore arcus discolor in nu-
bibus apparet, unde existat, & unde tot in eo appare-
ant colores doceamus. Cum enim, ut prædiximus, calor so-
lis humorem eleuat, uel fumus humidus euaporat, à qua in
nube, ut in uitreo uase, ex splendore solis relucet, & ubi
est tenuior, & calidior, rubeum colorem ostendunt, ubi spis-
sior purpureum uel nigrum. Inde est quod arcus ille nun-
quàm non opposita parte Solis relucet. Aër enim uicinus
Soli, ex splendore eius ita irradiatur, quod diuersi in eo colo-
res apparent, uisis ergo causis pluuiarij, & arcus cœlestis, de
grandinibus & niue differamus.

De grandine & niuibus.

CUm ergo prædicto modo humor eleuetur, contingit
sæpe in superioribus esse uentū frigidum & siccū, qui
guttas aquæ ex frigiditate & siccitate congelatas, transmu-
tat eas in lapideam substantiā, & quia aquæ guttæ rotundæ
sunt, quod potest probari per rotunda foramina, quæ agun-
tur in lapide, assiduitate cadendo, grando rotunda descendit
Niuēs autem fiunt, si prædictæ guttæ antequā grossæ sint,
spissantur & congelantur.

Quare in æstate quandoq; grandinet, nec tamen ningat.

Hic subicietur, Cū in æstate grādo sæpe cōtingat, quare
in eadē circa inferiora montiū nunquām niues cōtin-
gūt: Contra hoc dicimus, in æstate humorē ex calore altius
eleuari

leuari, eleuandoq; guttas inuolui, quæ grossiores factæ, frigoreq; congelatæ grandinem gignunt. In hyeme uero quia frigus circa terram est, quod guttas aquæ antequam grossæ factæ sint, ex frigiditate tēporis constringit, & in niuē transmutat. In æstate uero quia frigus circa terram nō est, donec in altum eleuatæ grossæ & spissæ fiunt, non congelantur. Nunquā ergo in æstate est nix, si in ea sæpe sint grandines. De tonitruis autem & fulminibus, unde & qualiter contingant, disseramus.

De tonitru ac fulminis origine.

FVmo ergo humido, ut prædiximus, ad superiora ascendente, cum ad summum aëris peruenerit, ex præponderatione humoris, mouetur summitas aëris. Cuius particule admodum undarum aquæ sibi occurrentes, fragorem tonitruui faciunt. Ex motu uero aër calefactus, transit in igneam substantiam, fitq; coruscatio, quæ quamuis cum fragore fiat, citius tamen ad nos peruenit, quia uisus uelocior est auditu. Cum ergo fit prædictus partium ex fumo humido, spissato, concursus, generatur impetus qui si ascendit sursum, est fragor ille sine fulmine. Sin autem impetus ille deorsum tendat, & tamen tantus non sit, quod usq; ad obstaculum perueniat, nondum est fulmen. Cum uero usque ad obstaculum peruenerit, obstantia findit. Sed quia proprius est motus aëris tendere sursum, nulla materia exire uetante, reuertit, sparsosq; recolligit ignes. Si uero hac inferiori parte aëris multus sit humor, aër existens in illo impetu, igniri non potest, fitq; fulmen findens, non urens. Sin ibi non sit humor, ex motu & siccitate ignescit, fitque fulmen urens. Est ergo fulmen pars aëris, collisione aliqua usque ad obstaculum cum impetu ueniens. Tonitru uero est partium aëris, sibi cum impetu concurrentium sonus. Coruscatio uero est pars aëris ex impetu ignita, & splendens. Non est ergo fulmen lapidea substantia, ut quidam

*Fulminū ictus
urentes quādo*

*Fulmen.
Tonitru.*

Coruscatio.

*Fulmen lapi-
dea substantia.*

ut quidam asserunt. Si enim lapidea substantia esset, non huc & illuc discurreret, nec rursus reuerteretur, & cum aliquē feriret, carnes & ossa cōminueret. Ideo fulmen sapius alta stēnit, quia cum obliquando ab alto descendit, citius alta reperit. Sed quia quorundā sententia est, quoddam fulmen esse lapideam substantiā, ne ex ignorātia, uel inuidia uideamus eam uituperasse, uel tacuisse, breuiter eā exponemus. Arunt enim quod cum fumus humidus, ad superiora ascendat, cum eo aliquid terre eleuatur substantiā, quod ex calore solis in lapideā spissatur substantiā, contineturq; in concauitate nubis, donec impetu aliquo nubes diuidit, unde lapis ille impulsu aliquid altum percutit.

Quorū fulmina & tonitrua non sint continua.

Hic subiciet aliquis, Cum in omni tempore anni, fumus humidus ascendat, quare non in omni fulmina & tonitrua contingunt. Cui respondemus, Et si ex fumo humido ascendente habēt fieri, tamē non inde fiunt, donec ad summū aëris peruenerit, quod per simile maris potest probari. Cum enim mare ex fumo terre ascendente in fundo cōmoueatur, ex spissitudine tamen non potest huc & illuc impelli, sed cum usq; ad summū commotio illa peruenerit, huc & illuc unda impelluntur, fitq; tempestas.

Vnde tempestates & indicia futurarum.

Quod uero tempestas maris à fundo incipiat, ex hoc probari potest, quod phocas undas agitantes, ante tempestatem uidemus. Ut enim ait Plin. naturæ sunt dormitoria, inq; fundo maris dormiunt. Euro tamē, ut pdiximus, fundū maris cōmouente excitati, ad summū ascendunt. Quod uidentes nauitæ experimento certi, & si de physica incerti, tempestatem futuram prædicunt, quippe iam incepit tempestas in fundo. Simile est in aëre, dum enim aëris inferioris partes obtinet fumus, non potest ex spissitudine huc & illuc impellere aëre, sed cum ad summū peruenit, huc & illuc ex labilitate eiusdem

Plinius.

ASTRO. INSTITV. LIBER II.

eiusdem impellit, fiuntq; tonitrua & fulmina. In hyeme tiero & aer spissus sit, non est tamen tantus calor quod spissus fumus ad summum possit erigi, nec etiam in vere: unde & remanens in inferiore parte aeris, uentos & pluias gignit. In aestate uero cuius est maximus feruor, usque ad summum eleuatur, fitque partium aeris diuersa incensio: unde contingunt, fulmina & tonitrua. In autumno uero quia est frigidus & siccus, neque est humor qui eleuetur neque calor qui eleuet.

Stellas sic frequentius transuolantes arguuntur stelle cadere unde dicantur.

In eodem aere stellae uidentur nulla cadere aliquando cadere. Cum enim igneae sint naturae, & proprius locus stellarum sit igneus, nunquam ad terram descendunt. Iterum, cum maximae sint, & si paruae uideantur, si aliqua ex illis caderet totam terram uel maximam partem occuparet. Non cadunt ergo, sed cadere uidentur. Sepe enim in superioribus partibus est uentus & commotio, & si non sit in inferioribus, ex ea commotione aer ignitus & splendens per aera discurret. Qui dum iuxta aliquam stellam splendere incipit, splendore suo uisum illius stellae nobis aufert, uideturque quod illa reciderit. Sed dicet aliquis, unde est ergo quod stellam ipsam postea non uidemus? Res. stellam eandem a nobis uideri, sed eam esse nesciri: cum enim ut praediximus, ignitus aer discurret, aer spissior, & inde tardior, subsequitur, qui inter nos, & stellam illam interpositus, uisum eiusdem nobis aufert sed antequam transseat, & stella illa apparet, firmamentum quod semper ad occasum tendit, stellam illam ad ueriora secum detrahit. Cumque appareat in alio loco quam antea esse uideretur, alia stella deputatur.

Quid. r. mem. de phae. r. m. p. l. p. s. Interdum de caelo stella se ueno. Et si non cecidit p. uis. r. d. i. s. e. u. e. r. i. Ioh. r. i. i. o. u. a. p. o. n. t. i. a. n. y. in Meteoris. Quinetiam q. se m. a. d. e. n. s. n. o. b. i. s. e. x. u. l. i. a. i. g. n. i. s. U. l. l. e. q. t. e. l. a. r. o. s. i. g. n. a. n. s. l. i. q. u. i. d. i. u. m. n. i. u. m. t. e. a. t. u. r.

De cometis.

De Cometa uero quae apparet in iperij mutatione hoc scitimus, quod stella non est, quia neque de infixis, neque aliquis planeta. Quod de infixis non est ex hoc apparet quod motus illius sentitur. Planeta uero non est cum extra zodiacum sepe uideatur, nec motum planetarum sequitur. Iterum si aliqua stella esset, in aliquo hemisphaerio esset: cum ergo stelle eiusdem hemisphaerij apparetur;

And. Burg. Caelus desolatus cadit. lib. 6. ca. 27. H de

Quasi saepe non in plebe uulgaria non, sed inter claros quae ac prima nos conuincere. Sit ne uis uideri stellae e caelo casus alij quia re aduocatis poena nobis suscipere possimus dum Georgio pio in canit esse etiam stellae uento impellente uidebitur spiritus uel labi no. d. i. s. t. i. n. g. p. u. m. b. r. o. f. l. a. m. m. l. o. n. g. e. s. a. t. e. r. g. a. l. b. e. f. e. r. e. n. a. t. u. s. e. d. q. u. i. u. i. s. m. u. l. t. o. e. E. u. a. n. g. e. l. i. u. m. u. e. r. i. t. a. s. M. a. t. h. e. i. 24. cadent de caelo stelle 10, h. a. m. e. s. i. t. e. m. T. h. e. o. l. o. g. o. A. p. o. c. a. l. y. p. s. 6. Stelle de caelo cadent sup. terra sicut freg. emittit grossos suos cu a uento mouet. Ceterum absurdissimo dicit ista, q. p. p. n. a. u. e. q. p. a. d. m. e. g. a. t. q. e. m. i. l. l. i. a. c. o. r. p. o. c. e. l. e. s. t. a. u. t. p. o. s. s. i. t. m. i. n. o. a. l. i. q. u. i. p. l. a. b. i. e. c. a. e. l. o. p. o. t. e. A. r. i. s. t. o. 1. c. a. e. l. o. S. u. b. l. i. m. i. a. n. e. c. q. u. i. n. t. e. r. r. e. c. o. r. r. u. p. t. i. o. n. i. o. b. i. u. s. r.

Cometes non unde illa stella quæ maior uidetur non apparet? Non
 stella. est ergo stella, sed ignis, iuxta uoluntatem creatoris ad ali-
 quid designandū accensus. Quomodo de aëre & his quæ
 in eo cotingūt, pro affectata breuitate transcurramus, de aq̄,
 & situ eiusdē dicere incipiamus. De tertio elemento scilicet aqua.

Sapientia igit̄ diuina sine calore, nihil uiuere posse præ-
 sciens, terrā uero & aquā frigidā esse, ut in ea aliquid
 uiuere posset totius caloris fontem .i. Solē ut æqualiter hīc
 & illinc terrā calefaceret, sup mediū terræ posuit. Sed q̄a ex
 solo calore nihil uiuere posset, in medio eiusdē fontis calo-
 ris, fontē humoris supposuit, ex q̄bus hinc & illinc terra tē-
 peraret. Est igit̄ fons hūoris in medio torridæ zonæ in mo-
 dum æquinoctialis circuli terrā circūdans. Qui ideo à pluri-
 bus esse nō credit̄, q̄a ppter nimīū feruorē ad ipsum nō pue-
 nitur. A physicis tñ p̄dicta necessitudine esse deprehendit̄, ue-
 rūq̄ mare appellat̄. Hoc uero mare cū usq̄ ad occidentē ue-
 nerit, duas reflexiones agit, quarū altera ad austrū, altera ad
 septentrionē uergit, terræ latera sequentes. Similiter in oriē-
 te facit duas, ad p̄dicta se uergentes. Vnde Oceanus.

Cum uero hæc occidentalis reflexio, & illa orientalis, ad
 septentrionē se uergētes, sibi met occurrūt, ex reper-
 cussione ingurgitat̄ retro mare, fitq̄ illa famosa accessio
 & recessio oceani quæ dicit̄ Fluctus maris. Similr alia duæ
 in alio capite terre sibi sunt occurrētes. Sunt aliq̄ dicūt flu-
 ctus maris montes subditos mari, causam esse. Cū eīm usq̄
 ad ipsos puenit̄, retro cadit & ingurgitat̄, impleturq̄ alueus
 retro sed ante explet̄. Cum iterum reuertit̄, explet̄ retro, sed
 implet̄ ante. P̄dicta occidentalis reflexio, ad septentrionē
 uergēs, cū iuxta latera terre, iāgēs aphricā, usq̄ ad finē eius
 puenit̄, inter calpen, athlanta, usq̄ iuxta hierusalē medi-
 terraneū mare uocat̄, diuersa à diuersis regionibus noīa ac-
 cipiēs. Qualiter uero ascendat & descendat, si q̄s scire deside-
 rat, & quæ nomina, ex quibus regionibus cōtrahat, mappā
 consulat. P̄dicta occidentalis reflexio, ad septentrionē uer-
 gens, ex athlante mōte adiacēte, athlanticū uocat̄, iuxta q̄d

Maris fons sicut
 origo.

Mare cū usq̄ ad
 occidentē uenerit,
 duas reflexiones
 agit, q̄ru alia ad
 austrū, alia ad septen-
 trionē uergit, p̄ter latera
 Maris fluxus &
 refluxus.

Mediterrane-
 um ma. e ubi.

Mare ath-
 lanticū

Oriente fac duas, ut uergentes

ASTRO. PHILOSO. LIBER II.

61

est Anglia, & uicina insula. Ex orientali reflexione ad septentrionem se uergente, nascitur indicum mare. Similiter in alijs reflexionibus ad austrum uergentibus credendum diuersa maria nasci, sed hoc nostra assertionem describi non debuit, quia propter torridam interiectam situm illarum nobis est incognitus.

Mare indicum

De uentorum initijs.

ET quomodo nostra sententia est ex illis reflexionibus uentos nasci, de ortu eorum, tam cardinalium quam collateralium distramus. Cum igitur ut praediximus, in occidentem ex illo fonte totius humoris, duae reflexiones, una ad austrum, alia ad septentrionem diuidantur, in illa separatione aquarum mouetur aer. Sed si tantus fuerit impulsus, quod usque ad nos ueniat, generatur uentus qui zephyrus uocatur. Duae uero orientales, sua diuisione commouentur, generant uentum orientalem qui eurus dicitur. Cum autem orientales, et occidentales, ad septentrionem uergentes, in medio sibi occurrunt, mouetur aer, fitque septentrionalis uentus qui boreas dicitur, qui ideo frigidus est, quia in frigida orientis zona, siccus uero, quia nubes de hoc angulo ad terrae medium fugat, estque pluuiosus, iuxta fines torridae zone. Cum uero transit torridam zonam, calefit, & sic licet nobis sit frigidus, ibi tamen est calidus. Similiter cum duae uergentes ad austrum in medio sibi occurrunt, generatur auster, qui & si ultra torridam sit frigidus & siccus, ut apud nos boreas, quia prope cum in frigida zona oritur, quia tamen per torridam transit, calefactus, ad nos uenit calidus, & fugando nubes ante se, usque in angulum terrae in quo habitamus generatur nobis pluuia, estque nobis ex accidente calidus, & humidus, & si in sua origine sit frigidus & siccus. Viso uero de cardinalibus uenti orientem, uideamus, unde sint collaterales. Si in duabus praedictis reflexionibus ad septentrionem uergentibus, boreamque praedicto modo generantibus, hoc contingit quod orientalis ex aliquo accedente si uelocior, ultra medium septentrionis occidentalis occurrat, nasciturque uentus collateralis, inter boream & zephyrum. Si uero occidentalis ultra medium orientalem occurrat, fitque collateralis inter boream & eurus. Similiter si alia duae reflexiones uentorum ultra

Ventos ex maris reflexione nasci

Zephyrus

Eurus

Boreas

Auster

H 2 medium

mediū, modo hinc modo illinc sibi occurrant, duos collaterales uētos generāt, unū inter eurū & austrū, alterū inter austrū & zephirū. Sed quia oculis figurā subiciēdo laborē minui mus, talē faciamus, in qua cōuenientiā omnīū ostēdamus.

Venti cur non sint continui.

Quærīt si ex prædictis causis cōtingāt uēti, cū cottidie re fluxiōe diuidantē sibiq; occurrāt, quod testantē cottidiāni fluctus maris, quare cottidie uēti nō cōtingāt. Respōsi o, quod & si cotidie cōtingant, nō tñ impetū faciūt, qui usq; ad nos pueniat. Sæpe uero cōtingit quod putamus uentū nō esse cū in alijs sit regionibus uel superioribus aëris partibus, nec tñ sentit à nobis. Sunt qui dicant cauernas terræ creare uentos; cū em̄ eas subintrant partes aëris ex labilitate una in trante, alia nitiū sed uetat̄ exire fitq; cōflictus quo aër cōmo tus generat uentū. Inde est quod Aeolia, quia cauernosa est, regio uentorū dicit̄. Alij dicūt fumū humidū ascendētē ex poderore sua mouere aëra uentūq; generare: nos uero & pri mū & secundū & tertiu causam uētorū esse dicimus.

Aqua unde dulcis & amara.

Postq; de fonte totius humoris & ortu uentorū docui mus, unde aqua salſa sit uel dulcis doceamus. Natura lis ergo sapor aquæ insipidus est, unde naturale flegma insi pidū est, ex accidenti tñ sit salſus tali ratiōe. Cū mare, ut præ diximus torride sit suppositum, ex calore spissat̄ fitq; salſum Certū nempe est per ebullitiōē aquā trāsire in salē. Sed di cet aliquis, cū ex hoc principio salſo om̄s oriant̄ aquæ & ad idē reuertant̄, teste Salomone qui ait: Ad loca unde exeūt re uertitur, neq; em̄ credendū est aquas añihilari, sed circulari ter reuertit̄: unde est quod quædā aquæ salſæ sunt, quædā dul ces: Huius hæc est solutio, cū terra sit cauernosa, aqua ex labi litate sua subintrat, percq; cataractas trāsirens colat̄ & extenu at̄ salſumq; saporem amittit, quæ ad terræ supficiem eru mpens, inde fontes & diuersos riuulos dulcis saporis gignit.

Putco.

*Ventū aliq;
r.*

*Aeolia uētorū
regio quare.
ponere / itate*

Aqua insipida.

Puteorum aquæ.

Sed de puteis unde humorē habeāt diffensio. Si em̄ cata-
 tactas ut fontes haberent & implerent & discurrerent.
 Contra qđ dicimus, & si de cataractis habeant principiū nō
 iplent̄ tñ. Cōtingit em̄ cataractā ibi nō finiri, sed hinc & illic
 esse: unde ultra trāsit aqua putei nec ebullit sursum. Vbi uero
 fons est, finita est cataracta, inde aqua ppter spissitudinem
 terræ nō ualēs ultra defluere sursum cogit̄ ebullire. Sunt aliq̄
 qui dicūt nō esse ex cataractis principiū putei, sed ex sudori-
 bus terræ. Cū em̄ terra aliquid humoris cōtineat, & si perfo-
 rata est descendūt guttæ aquæ ad modū sudoris hominis in-
 de est aqua putei. Nobis uero uideēt quod ex utroq̄ sit causa
 putei. Quod em̄ ex cataractis sit, ex hoc probari potest qđ iu-
 xta flumina statim reperit̄ aqua putei, & quod sepe cōtingit
 uno puteo post alterū factō, aquā de priō auferri. Quod ue-
 ro ex sudore terræ sint per hoc potest probari qđ in siccis & e-
 ditis locis aqua putei reperit̄. Quod uero aqua fontis & pu-
 tei in hyeme calida est, in æstate frigida sit cōtingit, cū hyems
 naturalit̄ sit frigida ex frigiditate cōstringūtur pori terræ, nec
 potest calor euaporare, qui remanēs intus, terrā calefacit &
 aquam. In æstate uero poris superficiei terræ apertis, ex calo-
 re fumus euaporat, minuit̄ qđ calor terræ, inde aquæ erūpētes
 ab intus erūt frigida. Est in æstate aqua putei frigidior, aqua
 uero fontis quia p̄p̄in quior est calido aëri minus frigida, mi-
 nus ad huc aqua fluuioŕū & pluuiarū. Sic ergo dulcis aqua,
 colādo per cataractas terræ fit, sed aquæ illæ quæ ex prædicto
 humoris fonte exeūt per sup̄ficiem terræ non per cataractas
 spissæ sunt & salæ, mariacq̄ uocantur.

De mundi termino.

Et quomodo cōmunis sentētia philosophorū fuit, terre
 na modo diluuiō, modo exustione finiri, unde utrūq̄
 cōtingat uideamus. Cū aqua ut prædiximus fonti totius ca-
 loris sit sup̄posita, cōtingit humorē paulisper crescere, calorē

H 3 que

Fontiū & pu-
 teorū frigidit.
 in æstate &
 econtra.

que supare, donec ad id creuerit, qđ in illis litoribus detētus p terras diffundit, & terrena submergit. Qui cū ex calore so lis, & terræ siccitate desiccatus fuerit, cōtingit calorē paula tim crescere, humorēq; supare, donec ad id creuerit, qđ per terras diffusus eas exurit. Sunt q dicūt ex omni planetarum eleuatiōe, uel de pssione ea cōtingere. Si enim oēs planeta si mul eleuent, plus solito à terra remoti, minus de hūore con sumūt. Vnde humor crescens p terras se diffundit, fitq; dilu uis. Sed si unus, uel duo, uel tres, sine alijs eleuent, nō in hu mor excrefcit, qa si crescit ex istorū eleuatione, desiccat ex aliorū ppinquitate. Si uero oēs simul deprimant, ex uicini tate adurunt terras, fitq; exustio, sed si duo uel tres sine alijs deprimant, nō fit exustio, qa qđ isti ex ppinquitate magis faciūt, alij remoti faciūt minus. Et attendendum, qđ diluuiū aliud cōmune, aliud particulare. Cōmune uero & cōtinuū, post aliud esse nō potest, sed particulare potest. Sic qa alter natim pereunt tpaia, sicut in tpe Noe mūdi destructio fuit per diluuium, ita per exustionem finietur.

Diluuis duo.

Vnde maris crescentia à lune defectu.

Sed quō in fine huius uoluminis de mari est tractatum, ūde in primis septē diebus lunaciōis fluctus illius decre scat, in alijs septē crescat uideamus. Cū igit interluniū est, qa totus splendor solis, q eā accēdit, est supra, aēra subditū nō pōt tenuare, neq; humorē desiccare, tūc ergo est plenus flu ctus. Sed cū splendor incipit descēdere, accendit luna, desic catq; imminuitq; humorē qntoq; plus descēdit splendor, de siccat humor, & hoc usq; ad septimā diē. Septima uero diē, qa rota est accensa, mediante aēre, calefacit humorē, q ebul liens, sursum eleuat, & sic usq; ad xi ij. diē crescit fluctus. Sed qa tertia hebdomoda calor eleuās in ea minuit, fluctus ma ris minorat. In quarta qa splēdore ascendēte calor deficit, spissat aēr, hūorq; crescit, & inde fluctus usq; ad nouiluniū.

Præfatio

PRAEFATIO.

Vperiorū uoluminū series orta à prima reitū cau
 la, usq; ad terrā defluxit, pruritū auriū nō cōtinēs
 sed utilitatī legentiū deseruiēs, atq; ideo animis
 stultorū sedēs. Iam em̄ illud apostoli impletū est:
 Ad desideria sua coaceruabunt sibi magistros
 prurientes auri bus. Quā igit̄ studij reliqua libertas sperari
 pōt, cū magistros discipulorū palpones, discipulos magistro
 rū iudices, legēq; loq̄ndi, & tacēdi iponentes cognoscamus?
 In paucis em̄ magistri frontē, sed adulāus uultū, & uocē p̄ci
 piunt. Et si sit aliqs, q magistri seueritatē sequat̄, à meretrici
 bus scolarū, ut insanus fugit̄, crudeliscq; inhumanus uocāt̄,
 ut iam uerbis Imbricij possit uti: Iam nulli comes ex eo tāc̄
 Mancus, & extincte corpus, nō utile dextre. Vnde ergo de
 bent diligi, fugiunt magistri, secūdū illud Quid. Quas nos
 petitis, saepe fugatis opes. Sed q̄ p̄bi est, animū ad peiora nō
 flectere, sed melioribus cōformare, aīo ideo à peioribus re
 moto, melioribusq; cōformato, ad cetera trāseam̄. Et quō
 de alijs elemētis, & eorū ornatu cōpendia sectantes dixim̄,
 de terra, & eius ornatu incipiamus.

QVID SIT TERRA
 LIBER TERTIVS.

EST ergo terra elementū in medio mundi positū, atq;
 ideo infimū. In omni em̄ spherico, solū mediū est infi
 mū. Mundus nempe ad similitudinē oui est dispositum. Nā
 terra in medio, ut meditullium in ouo. Circa hanc est aqua,
 ut circa meditullhū albumen. Circa aquā aēr, ut panniculus
 circa albuginē. Extā uero cetera cōcludens, est ignis admodū
 teste oui. Hac terra in medio mundi sic posita, & tamen om
 nia recipiens pōdera, & si naturaliter sit frigida & sicca, ta
 men in diuersis partibus suis, ex accedenti, diuersas cōtinēt
 qualitates. Pars ergo illius torridæ parti aeris subdita, ex
 feruore solis est torrida & inhabitabilis.

Duo

Duo eius capita, duabus eius frigidis partibus aëris subdita frigida sunt & inhabitabilia. Et quia ut prædiximus duæ partes partibus aëris temperatæ sunt, duæ quoque in terra temperatæ sunt & habitationis paciētes: una circa torridā zonam, altera ultra. Sed quāuis sint habitabiles, tñ unā tñ ab homibus in habitari credimus nec totā. Et quia philosophi de habitatoribus utriusque nō q̄ ibi sint, sed quia esse possint loquunt, de illis quod nos credimus esse, ppter intellectū philosophicæ lectionis dicamus. Pars igit̄ terræ habitabilis in qua nos sumus diuidit̄ in duo. Cū em̄ temperies aëris ex omī parte terræ sit, ex omī parte terræ quadā pars temperata est & habitabilis. Sed quāniā refluxiōes oceani latera terræ iuxta cōtūtatē horizōtis cingūt in duo illā diuidūt cuius supiorē inhabitamus partē, antipodes uero nostri inferiorē. Nullus tñ nostrū ad illos, neque illorū puenire potest ad nos. Ex parte em̄ septētrionis frigus et refluxiōes trāsītū, phibēt. Ex parte uero oriētis & occidētis solæ refluxiones. Similiter alia habitabilis in duo diuidit̄, cuius supiorē partē nostri anteci, inferiorē antipodes illorū inhabitant. Sunt igit̄ in duabus habitabilibus, quatuor habitatores, quarū habitatores alij cū alijs in quibusdā tēporibus cōueniūt in quibusdā differunt. Nos em̄ & nostri antipodes simul habemus hyemē & æstatē & alta aī tēpora, sed quā nos habemus diem, illi noctē & ecōuerso. Si em̄ ex p̄p̄nquitate solis est æstas, ex remotiōe hyemps, ex mediocri distantia, uer & antūnus. Signa uero æq̄liter nobis et illis distāt quippe terrā obeūtia suū naturalē locū seruātia, in quocūq; signo sit sol æqualiter erit nobis ideoque efficiet. Merito ergo simul habemus anni diuersitates, non tñ simul diē noctēque. Cū em̄ ex splendore solis sit diēs & ex ūbra terræ nox: umbra uero est in parte splendori solis opposita, cū in supiori parte terræ est splendor, diēs, in inferiori est nox, & ecōuerso. Nulla ergo est hora qua in aliqua parte terræ non sit diēs, in aliqua parte nox. Sed quærit̄: si nos et ipsi simul habemus æstatē, simul hyemē
sed

Terra habitabilis diuisio.

Antipodes inaccessibiles unde.

Anteci.

Sed quoniam nos diem, illi noctem: in estate vero nobis dies sunt longissimi, breues autem noctes: habebant ergo ipsi in sua estate breues dies, noctes longas, quod contra naturam est estatis. Contra hoc dicimus, & si quoniam nos habemus diem, illi noctem, non tamen quod cito habemus diem, illi noctem, imo in quadam tempore dies nobis & illis cois est, sed aliter in uespere, aliter in mane. Cum enim sol nobis est in ortu, adhuc illi est in occasu, habemusque mane, & illi uespere, ut circa horam primam, & si nondum sit nox. Sicut in occasu, ex quo sol incipit descendere, incipit illi apparere, tunc illi est mane, nobis uespere. inde est ergo quod habemus, & nos & illi dies equales, noctes, & si non simul. Nos vero et anteci simul habemus diem, & noctem, sed quoniam nos estatem, illi hyemem, & e converso. Cum enim in eodem hemispherio simus, & nos & ipsi simul habemus splendor, & simul umbram. Sed quoniam sol nobis est propinquus, illis est remotus, tunc nos habemus astatem, illi hyemem, & e converso. Hic oritur questio, similis priori, ad quam si quis superioribus instructus accesserit, solutionem eius facile inueniet. Nos vero & antipodes, anteci, neque simul astatem, neque hyemem, neque diem, neque noctem simul habemus. Anteci vero, et sui antipodes, habent se, ut nos, & nostri. Et quoniam de tribus habitatioibus, & eorum habitatoribus diximus, de nostra incipiamus. Nostra igitur habitatio, ab oriente ad occidentem, a meridie ad septentrionem extenditur, quod quibus tempore dicatur, non equaliter tamen in omnibus suis partibus temperata est. Pars enim torrida zone propinquior, ut est lybia, & aethiopia calida est & sicca, uicina frigida, frigida est & humida. Orientalis vero calida & humida. Occidentalis, frigida & sicca. Aequaliter vero distans, equaliter est temperata. Huius iterum tres sunt partes principales, Africa, Asia, Europa. Et incipit Asia ab oriente, & extenditur lateraliter usque ad septentrionem, & usque ad torridam zonam, terminaturque tanais, & nilo, media parte habitabilis optinetur. Africa vero & Europa, alias duas optinent. Sunt vero termini aethiopiae, nilus ex parte orientis, a meridie, torrida zona, a septentrione mediterraneum mare, ab occidente oceani refluxio. Termini autem europe sunt ab oriente tanais, a meridie mediterraneum mare, ab oriente refluxio, a septentrione frigida zona.

*Situs nostra
habitabilis
qualis.*

*Tres mundi
partes.*

I Sed

GVIL. HIRS. PHILOSO. ET

Quae in montibus, in uallibus, in uerbis. Sed querit, cum calor sit ex sole, & superioribus, motes vero et pingiores sint, quam super conualles, quare in superioribus sunt niues in conuallibus non. Responso, quod in superioribus tetigimus, quod quous ex sole sit calor, quod idem est nature calide, donec tamen humidum, in sui nam transmutaret, se commisceat, nichil tale facere potest, unde in predictis montibus, quia aer subtilis est, ex nimia remotioe a terra, a sole non potest accendi, sed ex sua leuitate, hac & illuc impulsus, frigidum fit, in conuallibus vero, quia aer est spissus, unde ferre immobilis, cito incendit, & calefit. Quod per hanc similitudinem probari potest, quia si aer in estate sit immobilis, accendit, & calidus est. Sed si uentus ueniat, qui illum moueat, frigidus sentit. Hic oritur alia questio. Si aer in superioribus montium, ita est subtilis, uel spissus in nubibus, & in niues. Nos dicimus, quod ille non spissus, sed fumus humidus, quem ex conuallibus, ascendit, ex frigiditate spissus, in nubibus, & constringit in niues. Hae eadem habitabiles diuersis uentis exposita, diuersas contrahit qualitates. Si vero aliquis pars eiusdem de montibus orienti, occidenti, & septentrioni opposita clausa sit, exposita vero meridiei, calida est & sicca, in hyeme bona habitatori, in estate pessima. Si vero contraria est, in hyeme mala, in estate bona. Pars vero orienti exposita, & alijs clausa, est calida & humida, & ideo bona. Contra frigida, & sicca, in autumno mala, sed in uere bona. Quod vero de partibus terre dicimus, potest probari per fenestras domus. Austrine namque in estate sunt male, in hyeme bone. Septentrionales e contrario, inde est quod antiqui trichinia australia, & borealia faciebant, ut in australi hyeme, in boreali estate discernerent. Et quod de hoc elemento, & partibus eius satis differimus, de herbis & arboribus, & fluctibus, consere quae est ut doceamus. Sed quia Macer & Dioscorides, de illis apte docent, de illis taceamus. & de terreno animali loquimur. quod cum omne sit mortale, quoddam tamen rationale, quoddam irrationale. Sed quia irrationalia infinita sunt, nec adlectionem philosophorum multam continentia, de naturis illorum quod quoddam ruminant, quoddam non, quoddam mugiant, quoddam non, dicere postponamus, & de rationali, id est

Que partes habitabiles salubriores.

De animalibus & primu de homine.

Id est de hoīe, qđ dignis est differamus. Qui qđ ex duobus scilicet anīa & corpe cōstat, prius de hūano corpe, qđ prius cognitioni nostrę occurrit, deinde de anīa, & eius uirtutib; doceamus. Sed qm̄ de cōpositioe hoīs q̄liter de limo factus sit, in primo libro docuimus, de cottidiana hoīs creatione, formatioe, natiuitate, atatibus, & mēbris, & officijs, & utilitatibus membrorū dicamus. Cum autē de spermate cōceptio hoīs fiat de ipso ordiamur Sperma ergo est uirile semen, ex pura oīm mēbrorū constās, qđ ex hoc apparet, qđ oīa in formāt nāq; ut silia ex silibus nascāt. Aliud itē argumētū, qđ si pater in aliq; mēbro aliq; incurabilē infirmitatē habet, ut ciragrā uel podagrā, filis in eodē membro eādē habebit. Et qđ de spermate mentionē fecimus, qđ in matrice p̄ coitū recipit. de tpe cōueniente coitui. & de matrice parū dicam;.

A q̄rtodecimo anno, tēpus coitus incipit, sed q̄rit, cū ex calore & hūore causam sperma cōtrahat, puericia uero calida sit & humida, quare ei coitus nō congruat. Respondeo qđ in illa atate stricti sunt meatus, hinc ad hoc deseruientes, unde sperma exire non potest. In alijs uero aperti sunt, & apti coitui. In senectute tamen & senio, uix coitus contingunt. Post cōmestionem uero, ante somnum molestum est hoc opus, minuit enim naturalis calor, qui cibū digerere debet. Post uero somnum, quia cibus digestus est in sanguinem, tempus illius est.

Quæ uero complexio huic operi conueniat, secunda particula dicit. Matrix uero cista est feminis, & susceprix, intus uillosa, ut semen melius retineat, septem habens cellulas, humana figura, ut moneta impressas. Inde est quod septem neque unquam plures uno lecto mulier potest parere. De causa sterilitatis satis alias reperitur. Sed queritur, si solum uirile sperma, sine muliebri sufficiat genituræ. Dicunt quidam illud solum sufficere,

De spermate:

simile generat simile

Matrix

In annalib. qđ eius monumentis Holandis extat una uno parua emia necenas sexaginta qng uinos foetus & oēs fu. ipse baptizatus. Extat an. males extat monumentū cū inscriptioe nois Extat pictura Vide Erasmi cōmētarū in mī. rem Quidq;

I 2 cuius

cuius rei hec est probatio q̄ sepe aliq̄s cū aliq̄ nolēte cōcūbit
 eaq̄ flēte aliq̄n̄ gignit ubi nullū semē mulieris esse p̄t: nō est
 em̄ sine uoluptate semis emissio. Nos uero dicim̄ etiā muli
 ebre i cōceptiōe esse q̄ p̄ infirmitatē q̄ puer à matre i s̄li mē
 bro cōtrahit p̄t p̄bari. Q̄ uero aliq̄ nolētē dicūt cōcipe pu
 erū, dicim̄ q̄ & si in p̄cipio displicet, in fine t̄n̄ ex caris fra
 gilitate placet. De mēstrno aut̄ s̄guie q̄ post cōceptionē so
 let cessare, cū cet̄ a aīalia mox nata gradiūt, homo nō, ūde mu
 lieres post cōceptū feruētiores sunt libidiē, bruta uero aīalia
 tūc oīo abstinent, ūde cū frigidiores sint mulieres uiris, t̄n̄ ma
 gis illis sūt luxuriosē: ūde post coitū le p̄s̄ fiat, dicere postposuim̄ ne for
 te si hoc opus in manus religiosorū uenerit offendāt. Sp̄ma
 te in matrice locato utrū uir ul' fœia nascat̄ de hoc alias. Post
 q̄ aut̄ locatū est, incipit uirtus digestiua opari, quē calefaciē
 do calore matricis illud sp̄ssat, hoc est ex siccitate folliculū
 creat, ne aliq̄e supfluitates illi cōmiscētes illud corrūpant.
 Hic folliculus cū puero crescit & orit̄ septio die cōceptus ut
 refert Macrob. guttē sanguis in superficie folliculi incipiūt ap
 parere. Tertia septimana ad ipsum cōceptionis humorē se de
 mergūt. Quarta in quadā liq̄da soliditate ultra inter carnē &
 sanguinem coagulant̄. Quinta uero si puer septio mēse nas
 ci debeat, sin aut̄ in nono septia incipit uterus formatiua cu
 ius est officiū humanā figurā cōferre. Hāc sequit̄ uirtus assi
 milatiua, cuius est quod frigidū & siccū est, in frigida & sic
 ca ut sunt ossa mutare: q̄ frigidū & humidū i flegmatica ut
 est pulmo, q̄ calidū & siccū in colerica, ut cor, q̄ calidū &
 humidū in sanguinea ut epar. Deide seq̄t uirtus cōcauatiua
 huius est manus cauare, nares p̄forare &c. Format̄is uero mē
 bris, assimilatis & cauatis, incipit fumus hūidus p̄ uenas & ar
 terias ascēdere motūq̄ & uitā cōferre. Hic motus septuagesi
 mo die a cōceptu incipit, si puer septio mēse nasci debeat, sin
 aut̄, nonagesimo. Sed quia omnia tēporaliter uiuūt, cibo ali
 quo indigēt seq̄t uirtus pascitura quē usq̄ ad mortē extēdit̄
 Sed

de spermate in
 matrice.

Motus i utero

Sed querit quomodo puer in utero nascatur. Dicimus quod in quibusdam
 nervis quae in umbilico sunt coniunguntur per quos puro sanguine ab epa
 te matris ascendente nutritur & crescit, unde quia digestum recipit
 non indiget egestione superfluitatis. Praedictas uirtutes sequitur nativi
 tas cuius sunt termini, septimum mensis & nonus, quod res si ante septi
 mum mensem nascatur puer, uiuere non potest, in septimo natus uiuat
 in octauo alias dicitur. A natiuitate uero usque ad septimum annum
 est infantia, quia in quadam parte illius fieri non potest: in altera ue
 ro imperfecte loquitur. In hac etate sensum habere potest, rationem
 atque intellectum non. De sensu igitur aliquid dicamus de ratione atque intelli
 gentia quae in hac etate haberi non possit, quia sunt de uirtutibus aie
 loquendo de anima ostendemus. Et quia de animalis uirtute quae praecedit
 naturalis & spiritualis sensus habet principium, de uirtutibus illis a
 naturali quae prior est inchoando aliquid delibemus. Cum ergo
 homo ex quatuor elementis constet, ex calore & humore, contin
 git fumum humidum nasci & calidum, qui diffusus per membra uolat
 Necessesse est autem ut inquiramus quid sit, ubi, quomodo fiat digestio
 Digestio est alicuius rei per ebullitionem facta motio. Prima fit
 in stomacho, secunda in epate, tertia in omnibus membris. De
 prima primum dicamus. Cum humanum corpus incrementum indi
 geat in quadam etate, in omni uero restauratioe, quippe exteri
 ori & interiori calore uel frigore deuasationibus, necessesse fuit ci
 bum & potum ex quibus nutritio & incrementum est subintrare.
 Et quia cibus grossus est, necessesse fuit ut postquam intraret stoma
 chum tenuis & delicatus redderetur. Ad hoc igitur dentes parati, na
 ti ex flate per gingiuas descendente, ex frigiditate spissato & dura
 to ut cibum coterent. Lingua uero ad modum manus molendinaria il
 lum uertat & sub dentes reducat quae ad hoc spogiosa est ut cibi su
 cum recipiens saporum discernat. Fit ergo in ore quedam praeparatio
 onis praeparatio. Cibus uero sic praeparatus cum potu per isophagum in
 stomachum per portam cuius introitus apertus est descendit ibique decoquitur
 & in spiritum triformem transformatur, & haec est prima digestio. De sto
 macho utrum sit natura calida an frigida est questio. Aut quomodo
 portet ut calidum sit alium cibum non posset decoquere, Nos dici
 mus

*Infans in uero
quomodo nutritur*

*Dige
Dige. 3.*

*Dentium
apud
Ling. uel
Ling. me / papae
2/1*

*Stomachi
reparatio*

*Sioy 72
memo
Sioy me uillo*

*Vene uiscera
ire*

mus naturaliter esse frigidū accidentalit̄ calidū. Est em̄ ner-
uosus ut qñ plus cō. medit̄ hō extēdat, qñ min⁹ cōtrahat uel
ideo ne ledat si aliqd durū nō masticatū receperit. Cū aut̄ ner-
uosū sit frigidū, ergo & stomach⁹. Sed ut cibū donec coq̄t re-
tineat, uillosus est. Licz aut̄ frigidus sit natalit̄, ex accidētū ca-
lescit: supposit⁹ em̄ ē epati q̄ ab eo feretot⁹ iccludit̄. A dext̄ ra-
etiā ei⁹ parte est fel, ex sinistra cor que calida sūt & sicca & in̄
est calid⁹ stomach⁹ ut igne supposit⁹ cacab⁹. Si itaq; pprie lo-
q̄ uelim⁹ de stomacho, nō à stomacho cibū decoq̄ dicerem⁹.
Cib⁹ sic i modū fisanē mutat⁹ p̄ iferi⁹ foramē qd̄ porta dicit̄
exiēs itrat xij̄ i testinū sic dicit̄ q̄ q̄titatē xij̄ digitorū q̄ lesdi-
giti sūt eiusdē i uno q̄q; obtinet. Relicto yō i eo qd̄ nutri t̄a
ei⁹ ē cōueniēs, trāsit i aliud qd̄ dicit̄ ieiunū, q̄ nihil in̄ retinet
Huic ieiuno uenē quedā. s. uisceraicē ab epate ueniētes se cō-
iūgūt p̄ q̄s qd̄ liqdū est trāsit in̄ ifima epatis. Qd̄ uero feculē
tū in lōgaonē & in̄ in secessū descēdit, & hoc est priē digesti-
onis supfluitas. Liqdū uero qd̄ in epar trāsit, calorē eiusdē di-
gerit qd̄ i eo calidū & siccū est trāsit i colerā, & p̄ q̄sdā uenas
in cistā fellis q̄ sedes est colorē trāsmittit̄. In̄ qdā ps ad cōfor-
tādā uī appetitiuā i stom̄ trāsit. Qd̄ yō frigidū & sic. ē i melā-
choliā & ad spleuē sedē ei⁹ descēdit; s; qdā ps ad stom̄ ascēdit
ad uī retētiuā cōfortādā. Qd̄ aut̄ frigidū & humidū i flegma
mutat̄ & ad pulmonē sedē flegmatis trāsit: qdā parte ppt̄ ex-
pulsuā uī in stom̄, t̄nsmitta. Qd̄ uero calid. & hum. ē i sāguis;
uersū remanet i epate q̄ ē sedes sāguis. In epate ergo 4. gignūt
humores, pprias sedes habētes: colera fel, melāch. splenē, san-
guis epar, flegma pulmonē, q̄uis q̄dam fleg. dicat̄ nō h̄re p̄
priā sedē s; cū sāgnie manere ut mel⁹ p̄ membra possit disc̄ur-
rere, & hęc ē 2. digestio: qd̄ ibi supfluū ē uenā ritū p̄ splei ad-
iacet ad renes descēdit. Qd̄ ibi liqdū est ad sui nut̄ mētū reti-
nētes, reliquū p̄ urīnē poros ad uesicā t̄nsmittūt, qd̄ p̄ uirgā
exiēs urīa d̄r, & hęc ē supfluitas 2. digestiois. S; q̄ pueri stri-
ctos h̄nt uridis poros qd̄ spissū ē remanēs i lapideā t̄nfit sub-
stantiam

stantiā, & fit eis lapis in collo uesticę, in alijs ꝑo etatibus, q̄a
 pori apti sūt, nō gñat̄ ibi lapis, sed circa renes. Sanguine ꝑo
 p̄dicto mō gñato in epate, ꝑ uenas trāsīt ad oīa mēbra calor
 re, q̄rū digestus ī eorū silitudinē trāsīt. supfluitas aut̄ partim
 ꝑ sudores exit, partī ad epar reuertit̄, ibiq; decocta descēdēs
 exit cū urina, sedimēcꝑ uocat̄. de q̄bus q̄ pleni, scire deside
 rat, Theophilū de urinis legat. Inde nālis uirtus est augmē
 tū cōferre, qđ cōtingit ex calore, & hūore. qđ em̄ aliqđ ascē
 dit, est caloris: qđ spissat̄, hūoris. dicit. n. aliqs, Si ex calore,
 & humore, est clementū, vñ colerici, & melancolici, q̄rū aliq
 calidi & sicci sunt, aliq̄ frigidi & sic crescunt. Nos dicimus
 nullū esse hoīem, q̄ calidus nō sit, & hūidus, si qđā plus, qđā
 minus. Verbi gr̄a, Homo nāl̄r calidus est, & hūidus, & itus
 q̄tuor q̄litates tēpat̄. Sed q̄a corrūpit̄ natura, cōtingit illas
 in aliq̄ incendi & remitti. Si uero in aliq̄ incēdat̄ calor, &
 remittat̄ hūiditas, dicit̄ colericus, i. calidus & siccus nō est tñ
 sine hūiditate. Sīr si calor sit remissus, hūor uero incēst̄, dicit̄
 tur phlegmaticus. Sīn aut̄ incēdat̄ siccitas, calore remisso, me
 lancholicus. Si uero eq̄l̄r, dicit̄ sanguineus. Sūt ergo oēs hoīes
 nāl̄r calidi & hūidi, sed ꝑp̄t̄ q̄litates incēstas & remissas, re
 cipiūt nomē incēstę & nomē remissę. In om̄i ergo cōplexiōe
 pōt̄ hō crescere, pl̄ tñ in una, minus in alia, in qđā in longū,
 in qđā in latū. Colerici nāq; longi, & graciles sūt, lōgi ex ca
 lore cuius est ascēdere, graciles ex siccitate. Sanguinei uero lō
 gi sūt, ꝑp̄t̄ calorē, pingues ex hūiditate, phlegmatici parui
 ꝑp̄t̄ frigiditatē, grossi ex hūiditate, melancholici curti & ma
 ceri. Istę in nāles ꝑpetates sape ex accentū uariant̄. Nā cole
 rici, & melancholici, ex ocio, uel cōmestione fiūt pingues.
 Sanguinei & phlegmatici ex abstinētia, & labore graciles
 sūt. Quod ꝑo qđē ecōtra cōplexionē sūt breues, ex puitate
 matricis, uel spermatis cōtingit. Hac nālis uirtus habet qđā
 principalia mēbra, qđā desequet̄tia & adiuuātia, qđā alterū
 qđā neutrū. Quia ꝑo hoc a Ioānitū satis dicta sūt ad som
 num qui nāli uirtuti pertinet, transeam, sed in alias. Sōnia
 uero

uero ex reliquijs cogitationū, ex cibo & potu ex tempore
 ex cōpl exiōe ex q̄litate iacendi hñt existere & hic nil hñt si
 gnificare: alia ex mīsterto ā gelorū, alia ex mūdicia & liberta
 te aīe, de quib⁹ alias: hic ad spirituales uirtutes transeamus.
 Prēdict⁹ ergo fum⁹ p̄ diuersa foraria trāseūdo subtiliat⁹ ad
 cor pueniēs ad trahēdū aēra illd̄ dilatat ut iterior calor tēpēf
 Ad expellendas ꝑo supfluitates idē cōstrīgūt. Idē dicit spūal
 uirt⁹ cui arterie deseruiūt, s; de aiali dicam⁹. Prēdict⁹ fum⁹ p̄
 neruos ascēdēs colādo ita subtil̄ efficit qd̄ pueiēs ad cerebrū
 spūs dicit, descendēsq; p̄ diuersa istrumēta diuersas uirtutes
 aiales opat̄ q̄ qa à cerebro pdeūt, de ipso añ dicam⁹, deñ q̄lit̄
 ab eo sēs, pdeāt. Et qm̄ ī capite cōtinēt de ipso exordiamur.
 Caput est qdā spherica substātia q̄si duob⁹ digitis añ et retro
 exp̄ssa. Rotūda uero ut meli⁹ ī ea cerebrū moueat, & ne sup
 fluitates ī āgul & si ibi essēt, remanētes illd̄ corrupnt. Añ &
 retro extēsa, p̄pter neruos īn, pcedentes, q̄rū priores sens⁹ opat̄
 posteriores uero motū corpis uolūtariū. In eis exteriori par
 te est craniū, cui⁹ pellicule capilli adherent ex fumo ascendē
 te & p̄ poros exeūte natī. Fum⁹ etem̄ ille et ignis sic⁹, ex fri
 giditate aēris cōstrīgūt & ī corpulentā uertit substātiā. Alio
 fumo exeūte ipellit̄ sursū qd̄ duratū est, & crescūt capilli. S;
 qm̄ naturale est grauiā descēdere curuāt et descendūt. Quia
 nulli etati desūt supfluitates, neq; alicui deest ī cremētū capil
 lorū neq; unguītū, qui ex supfluitatibus cordis per digitorū
 summitates exeūtes ex frigiditate duratis fiunt. Ceteri uero
 pili barbe scilicet & pectoris cuidā atati desunt; barba uero
 foemineo sexui. Cum em̄ barba ex calore habeat existere, in
 uiro propter calorem potest esse, in muliere uero propter fri
 giditatem non, nisi sit aliqua p̄ter naturā calida. Eadem ra
 tione nō est in spadonibus, ī pueritia nō potest p̄pter oppila
 tionem pororū. Et qa ex fumo ascendente fiūt capilli iuxta
 cōplexionem uniuscuiusq; diuersos cōtrahūt colores de qb⁹
 alias. Substātie narie due sunt pellicule miminge dicta, q̄rū
 exterior durior est duraq; mater dicitur: propinquior uero
 cerebro, ne ledat ipsum

tenuior

tenuior est dicitur quia pra mater. Sub istis est cerebrum cuius talis est definitio: Cerebrum est alba et liquida substantia sine sanguine. De quo quaeritur an frigidum sit an calidum, dicimusque quod naturaliter est frigidum, ne continuo motu desiccat. Huius in capite sunt cellulae, in parte in medio & in pupilla. Prima est calida & sicca dicitur quia phantastica .i. uisualis quia in ea uis est uidentium & formas rerum & colores attrahendi. Media dicitur logistica .i. rationalis, quia in ea est uis discernendi. & est calida & humida ut melius rerum proprietatibus se conformet. Tertia memorialis, haec est frigida & sicca ut melius retineat. Sed dicit quis quomodo hoc potest probari? Dicimus per uulnera in illis partibus accepta, merito ergo antiqui dicebant in capite esse sedem sapientiae quia in capite sunt quae faciunt sapientem .s. intellectus non memoria. Ab hoc cerebro exeunt nerui ad oculos per quos animalis spiritus exiens, uisum operatur ut ostendimus si prius aliquid de oculo dixerimus. Oculus est quaedam orbiculata substantia & clara, sed in superficie aliquantulum plana ex 3. humoribus & 7. tunicis constat Orbiculata ut huc & illuc uerti possit; plana ut formas & colores rerum in se possit recipere. Lucem & ex humoribus consistens, ut a uisuali spiritu possit penetrari ex tunicis ne ledat. Duos oculos natura constituit, ut si unus lederet alter remaneret. Deinde de uisu dicamus. Cum animalis spiritus per neruos a cerebro procedentes ad oculos peruenit exiens si aliquem exteriorum splendorem uel solis aliusue recepit, usque ad obstaculum dirigit, quod ostendens per ipsum se diffundit, formisque & coloribus illius informat per oculos & per phantasticam cellam ad logicam transit usque efficit. Inde est quod uisu figuras rerum & colores discernimus. Stoici autem dicunt uisualis spiritum usque ad rem non peruenire, sed oculos figuras rerum & colores in se recipere, ad quem perueniens ille radius sibi informatus, uisum operatur. Sunt qui dicunt illum nec ad obstaculum uenire nec oculo informari, sed aera medium intra uidentem & obstaculum formis & coloribus informari ad quem radius perueniens informatusque reuertens uisum operatur. Nobis uero illa sententia placet quod uisualis spiritus usque ad

Definitio cere
bri.

Oculus

K rem

ad rem peruenit. Cuius hec probatio, quod ex uisu alius lip-
 pientis saepe contrahit eandem infirmitatem, & unde hic
 quod spiritus ad corruptum oculū perueniente corrumpit,
 cernentesq; oculos corrumpit. Huius etiā rei est probatio,
 quod dicimus, Cum homines cōtrariarum sint cōplexio-
 num, uisibilis spiritus ab aliquo exiēs, qualitatesq; illius ad
 se adtrahens, diffuso per faciem, alterius contrariæ cōplexi-
 onis, corrumpit illud. Contraria enim contrarijs leduntur.
 Inde est quod uetulæ faciem lingentes, & exspuētes curāt
 quod em̄ ibi nociuum est exspuunt. Ut igitur uisus sit, tria
 sunt necessaria, interior radius, exterior splendor, obstaculū
 rei. his enim concurrentibus fit uisus, aliquo istorum de-
 ficiente, deficit.

visus species.

Visus autē species sunt tres, cōtuitio, detuitio, intuitio,
 & est contuitio quādo aliquid uidemus, nullo in eo
 occurrente simulacro. Intuitio, quando aliquid uidemus in
 cuius superficie aliquid simulacrū occurrit. Detuitio est, quan-
 do non in superficie, sed in profundo apparet, ut in aqua, &
 dicitur quasi deorsum intuitio. De intuitione, & detuitione
 quorū eadem est causa disputemus. Cum ergo uisualis spi-
 ritus, ad aliquid uidendum dirigit, ex labilitate huc & illuc
 impellitur, informatusq; formas circūstantiū, si ad aliquod
 obscurum peruenerit, ex sui subtilitate uideri non potest.
 Sin autē aliquid radiosum, ex splendore illius apparet. Ari-
 stoteles uero dixit nullū ibi apparere simulacrū, sed hoc est
 se & posteriora uidere hoc modo. Cū prædictus spiritus ali-
 quid radiosum offendit, radius uisus illius percutit, reditq;
 ad faciem uidentis & ipsum & posteriora percipit, sed quia
 mediāte speculo hoc cōtingit, uidet hic apparere in speculo.
 Sunt qui dicūt aëra inter homines, & speculum diuersis for-
 mis & coloribus insignitū, unde si aliquid opponat splen-
 didum apparet, si contrariū non.

Auditus

ASTRO. INSTITV. LIBER III. 77

De Auditu.

Auditus autem sic fit, cum aer naturalibus instrumentis percussus formam uocis acceperit exiens primam partem aeris quam reperit informat simili forma & illa aliam donec ad aures perueniat ad modum tympani, siccas & concauas, quibus resonantibus, excitatur ille spiritus animalis descendens ad aures per quosdam nervos informat se simili forma; sicque informatus ad logisticam cellam reuertens operatur auditum. Similiter alij sensus in eodem fiunt animali spiritu ad illorum instrumenta per nervos a cerebro descendentes. Et quia anima de his quae sensibus percipiuntur iudicat, tempus est de ea eiusque uirtutibus disserere.

De Anima.

Anima est spiritus, quia coniunctus corpori, idoneitatem discernendi & intelligendi conferens. Quod enim ex anima sit discernere & intelligere, sic probatur, quod crescente cura corporis, minuuntur illae uirtutes: decrescendo illa, & crescente cura animae, crescunt illae. Si enim ex natura corporis essent, crescente cura, corporis crescerent augmenta: namque causa, augmentatur effectus. Iterum est cum omnis creatura sit corporea uel spiritus, & conueniens sicut ut homo qui ex spiritu & corpore constaret ut cum spiritali & corporea creatura affinitatem haberet. Huic ergo cum corporibus uita carentibus commune existere, cum herbis & arboribus uiuere, cum brutis animalibus sentire, cum spiritibus discernere. Inde est quod homo dicitur omnis creatura. Ergo ex anima & corpore constet homo, dominante tamen anima, quippe in qua similis est creatori, inconueniens esset si corpus suas haberet actiones, anima non.

Huiusmodi creatura.

*Si corpus suas
actiones,
& anima non
conueniens, debet
in diuina anima
per quod sit
creatori.*

FINIS.

BASILEAE EXCVDEBAT
HENRICVS PETRVS MENSE
AVGVSTO, ANNO XXXI.

12 Menses aegyptiorum

1	πρώτος μήν Ἰδαίος ἰσραήλ ἐπὶ βότρω ἐκέρει	Septem
2	Ἰχθυόλοισι φασὶν φέρει πάνδιμος ἄρην	october
3	Ἀκτιόων φανούσιν ἄβυρ τελευτῶνται ὄρη	November
4	χοίαν παρκομίων χάρων δειννοὶ γενέθην	December
5	Τοῦτι δὲ παρφορον βουλήφορον ἡμάτι ταύρι	January
6	Συμναίνα πλοῦταισι μεχίρ πλοῦσιν ἀμφιπολίαν	February
7	Ἄρσοβ ὄσα φέρει φανούσιν δειννοὶ μεχίτασθ	March
8	Εἰαρινὸν φασίνοβι πόσιν ἀπολλύονται ἐσιν	Aprilis
9	Μεῖα δὲ ἀνδρῶτα πᾶσι δειννοὶ φουλάσθιν	May
10	Εὐνάφορον δὲ πᾶσι προάγγυλὸς ἐσιν ὄσιν	Junius
11	καὶ σαφύλιν κατέχων ἐναποσῶν ἐσιν ὄσιν	Julius
12	καὶ μεσοῖν κελόιο φέρει φουβίζουσιν ὄσιν	Augustus
	Lamiae die	
1	Fabre pueri grandas viros θῶν primy ainsa	Ἰδαίος Septem
2	piscesor cinnulas pōa νεῦντο φασί	φασί October
3	Ἄβυρ tempus ἄβυρ δεσποῦσιν ὄσιν	ἄβυρ Nov.
4	οὐκ ἀνδρῶτα χοίαν spicam cinnulas pōa	χοίαν Decem
5	φασίνοβι τοῦτι δὲ παρφορον βουλήφορον ἡμάτι ταύρι	τοῦτι Janua
6	μεχίρ πλοῦταισι μεχίρ πλοῦσιν ἀμφιπολίαν	μεχίρ Febma
7	Ἄρσοβ ὄσα φέρει φανούσιν δειννοὶ μεχίτασθ	φασίνοβι March
8	Εἰαρινὸν φασίνοβι πόσιν ἀπολλύονται ἐσιν	φασίνοβι Aprilis
9	Μεῖα δὲ ἀνδρῶτα πᾶσι δειννοὶ φουλάσθιν	πᾶσι May
10	Εὐνάφορον δὲ πᾶσι προάγγυλὸς ἐσιν ὄσιν	πᾶσι Juny
11	καὶ σαφύλιν κατέχων ἐναποσῶν ἐσιν ὄσιν	ὄσιν Julij
12	καὶ μεσοῖν κελόιο φέρει φουβίζουσιν ὄσιν	μεσοῖν Aug 13